

Fig. 1. Kirken i landskabet set fra nordvest. Foto Hugo Johannsen 2010. – *Nordwestansicht der Kirche in der Landschaft.*

HYGUM KIRKE

VANDFULD HERRED

Sognavnet («Høghum») optræder allerede 1231 i Kong Valdemars Jordebog.¹ O. 1350 takseredes kirken i Ribe Oldemoder til 4 skilling sølv, hvilket svarede til den gennemsnitlige ydelse blandt herredets kirker.² En række gavebreve og forskellige ejendomshandler vidner dog om, at kirken i senmiddelalderen ejede ikke ubetydeligt gods i området.³ 1682 kom kirken under baroniet Rysensteen, da Christian, lensbaron Juel af Rysensteen (Juel-Rysensteen, jf. s. 813) mageskiftede sig til denne til gengæld for Humlum Kirke (s. 1181).⁴ Tilhørsforholdet til baroniet ophørte ved dets ophævelse 1797. I lighed med Harboøre solgtes Hygum Kirke 1799 med tilhørende kaldsret til Peter Severin

Fønss til Løvenholm og Ulrik Christian von Schmidt til Urup.⁵ Kaldsretten blev dog 1803 overdraget til kronen.⁶ 1809 ejedes kirken af sognemændene.⁷ Overgangen til selveje skete 1929.⁸

Sognet udgjorde et selvstændigt pastorat frem til tidsrummet 1810–24, da Engbjerg var annekteret hertil. Fra sidstnævnte år blev Hove Kirke tillagt som annek. Siden 1968 er de to kirker indgået i et fælles pastorat med Tørring Kirke, idet Hove Kirke nu udgør hovedsognet (s. 669).

Værnehelgen og helligkilde. Som anført 1638 betegnedes kirken tidligere Skt. Thøgers Kirke. En kilde, ligeledes opkaldt efter denne («S. Thøgers brønde»), fand-

Fig. 2. Luftfotografi af kirken set fra sydøst med Limfjorden i baggrunden. Foto Lis Helles Olesen 2010. – *Luftaufnahme der Kirche von Südosten mit dem Limfjord im Hintergrund.*

tes i sognet ved vandløbet Korsbæk. Begge dele vidner om en særlig lokal tilknytning til den jyske helgen og dennes kloster i Vestervig.⁹

Sagn. Blandt de velkendte sagn om imaginære ligtog, der varslede død eller forestående strandinger, kendes to, der netop var lokaliseret til kirkens nærhed.¹⁰ Endvidere fortælles det, at sognepræsten Hans Larsen Rømer (virksom 1758–92) i sine unge dage medvirkede ved djævlfordrivelse fra en gammel kvinde i sognet, der var kendt for hekseri.¹¹

Kirken ligger ensomt i det storformede landskab, som fra Bavnehøj og andre oldtidshøje ved landevejen Lemvig-Thyborøn falder mod Nissum Bredning. Den i sognet centralt beliggende kirke er med sit stejle spir et markant pejlemærke for

den spredte gårdbebyggelse, herunder den tidligere præstegård mod sydvest (jf. fig. 4, 14–15).

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården har bevaret sine gamle grænser og hegnes af stensatte jorddiger, som har gammel hævd og således nævnes gentagne gange fra og med de ældst bevarede regnskaber, tidligst 1596.¹² I 1900-tallet er der plantet læhegn af egetræer, elme mv. inden for digerne.

Kirkegården har hovedindgang med køreport og låge i vest mod Klostervej, mens der ydermere er fodgængerlåger mod nord og øst. Denne disposition er antagelig fastholdt gennem århundreder, mens selve udformningen af indgangene har ændret sig. Ældst er den nordre låge, som er

en muret portal med fladbuet, ud- og indvendig falset åbning (fig. 3). Den står hvidkalket og afdækket med udadvendte vingetegl. Portalen stammer muligvis fra 1595, da man indkøbte mur- og tagsten fra Dybe Kirke og betalte to murer mestre for at opmure den nordre stette.¹² Både hovedindgangen og lågen i øst åbner sig mellem nyere piller af røde mursten, afdækket med små sadeltage af vingetegl. Pillerne stammer fra 1882

og afdækkedes oprindelig af trinpyramider (jf. Enghjerg s. 1334).¹³ Samtlige indgange lukkes nu af hvidmalede tremmefløje af træ, som synes fornyede inden for de seneste årtier.

†*Indgange.* Både hovedindgangen i vest og den østre låge havde indtil 1882 murede portaler (jf. fig. 14), som ofte nævnes i de gamle regnskaber. Således færdiggjordes kirkeporten 1599, og 1604 indkøbtes hultegl til stetten.¹² 1611 måtte man

Fig. 3. Nordre kirkegårdslåge (s. 1371). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Nördliche Kirchhofspforte.*

atter reparere på porten og de andre to stetter. Alligevel måtte murermester Peder Olufsen 1646 engageres til at nyopføre porten og den tilhørende stette, som begge var meget forfaldne.¹² Murstenene hentedes på Gudum Kloster, og der indkøbtes egetømmer. En tømrer tækkede porten med fyrrebrædder og forfærdigede endvidere portlågen. Det er formentlig denne portal med rundbuede, falsede åbninger, som endnu dannede hovedindgang 1860 (jf. fig. 14). 1652 fornyede Jens Murermester i Resen (d.e. Jens Bertelsen i Ellebæk) den østre stette. En *†kirkerist* nævnes 1620, da man indkøbte tømmer hertil, dvs. til rammen.¹² Som yderligere foranstaltninger til at holde kreaturer ude fra kirkegården opsattes 1626 tre kors, dvs. *†hvirvelkors*, uden for stetterne. 1769 bemærkede synet, at kirkegårdens port og de fleste af 'holdtræerne' for stetterne var ganske unyttige og fordærvede, således at kirkegården var 'aldeles uden hegn for kreaturerne'.¹⁴ 1771

var der opsat holdtræer samt lukkelse for kirkens port.

Bygninger på og ved kirkegården. Uden for digets østside, syd for lågen, er 1984 opført et *graverhus* med kontor, toilet samt redskabs- og maskinrum. Den lave halvtagsbygning af røde sten og bræddeklædning, der afløste et ældre *†udhus* på samme sted, står tækket med tagpap. Regnskaberne nævner enkelte bygninger eller indretninger, som kan have ligget i tilknytning til kirken og kirkegården, men uden nærmere beskrivelse. Det gælder *†kirkens hus* ved kirkediget, som repareredes 1594,¹² og ligeledes et *†benhus*, der 1611 blev forfærdiget af tømreren.¹⁵ 1653 istandsatte murermester Jens Bertelsen et *†kalkhus*.¹² Kun det *†fattighus*, som omtales 1857 i forbindelse med en omsætning af kirkedigets vestside kendes, gennem en tegning af kirken 1860 (jf. fig. 14).¹⁶ Hvornår den strå-tækte, hvidkalkede bygning forsvandt, vides dog ikke.

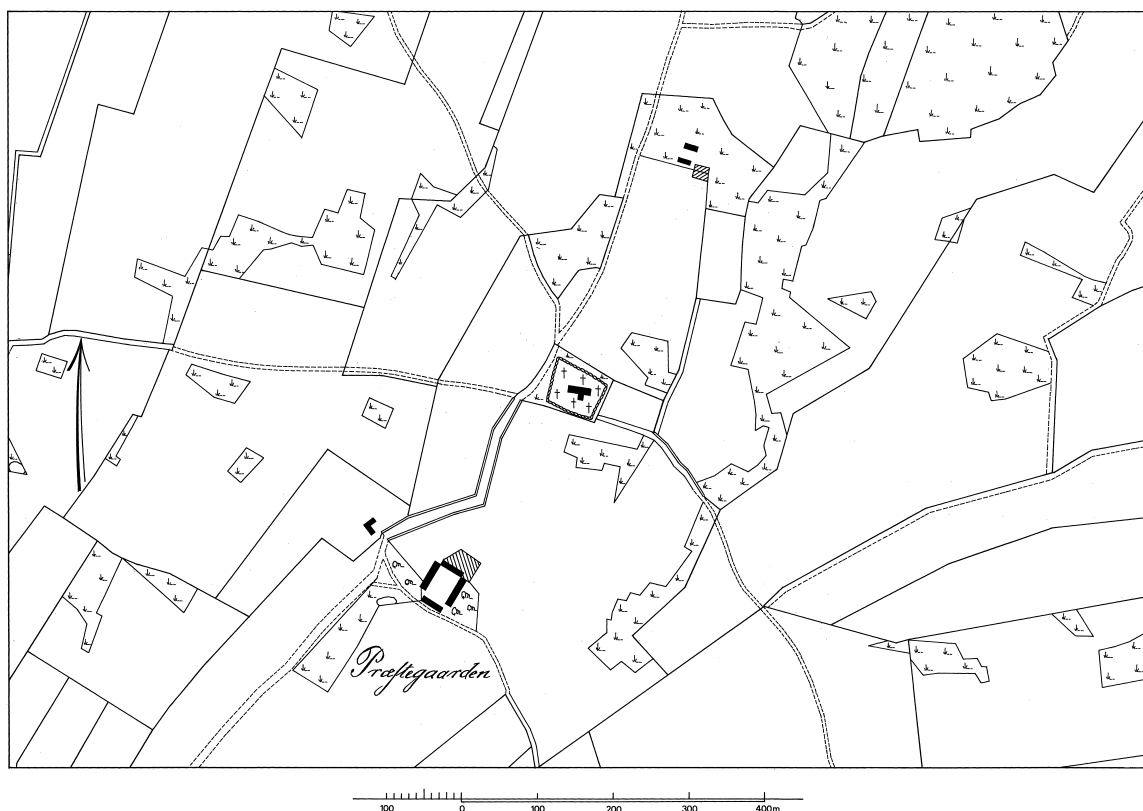

Fig. 4. Matrikelkort 1:10.000. Målt 1799 af Rasmus Tørslev, kopieret 1816 af Momme og 1855 af Lohse. Tegnet af Jørgen Wichmann. – *Katasterkarte*.

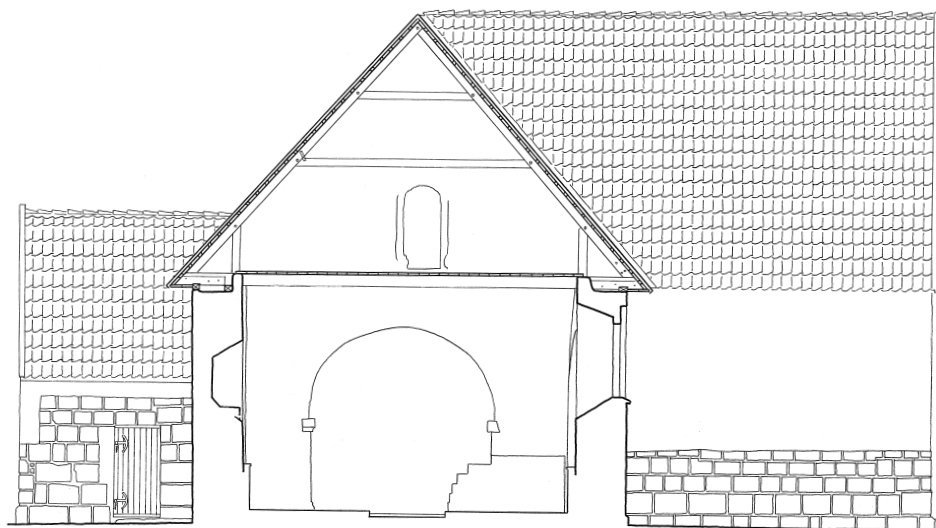

Fig. 5. Tværsnit 1:150. Målt og tegnet af Peter Duun 2009. – *Querschnitt*.

BYGNING

Kirken består af romansk kor og skib, som i senmiddelalderen er udvidet med sakristi, korsarm og tårn. Orienteringen er omtrent solret.

Både kor og skib har kvaderklædte, ofte omsatte facader, mens bagmurene er af marksten, der dækkes af puds og hvidtekalk. Kvadermurene, der hæver sig over en delvis jorddækket (nordsiden)

skråkantsokkel med rille (s. 1246, fig. 14), tæller for korets vedkommende 11 skifter mod skibets 13. Skifterne, der forneden omfatter adskillige meget store kvadre, aftager markant i højden. Et brud i skiftehøjden, som er synlig på nordsiden danner en vestover faldende fortanding, som kan indikere et byggestop.

Døre og vinduer. Ingen oprindelige døre er nu i brug; men den blændede norddør står synlig

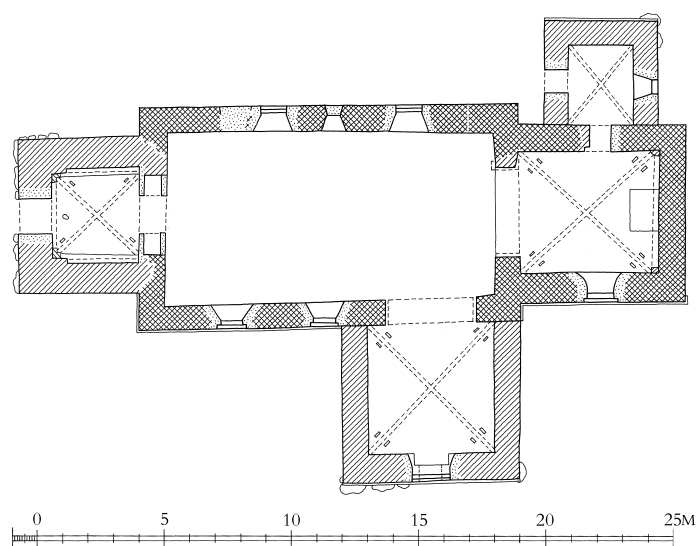

Fig. 6. Plan 1:300. Målt af Peter Duun 2009, suppleret af Hugo Johannsen 2010 og tegnet af Merete Rude 2010. – *Grundriss*.

Fig. 7. Kirken set fra sydvest. Foto Hugo Johannsen 2010. – *Südwestansicht der Kirche.*

i facaden med vandret overligger af granit. Det eneste bevarede vindue ses ligeledes på skibets nordside, lidt øst for dørstedet (fig. 47). Den udvendigt blændede åbning, hvis højde kan være reduceret ved omsætning, måler ca. 100×60 cm, mens den indre, som åbnedes ved restaureringen 1940-42, tilsvarende måler ca. 156×96 cm. To granitsten, som tilsammen danner en rundbuet, smiget vinduesoverligger, er ved restaureringen 1984-85 indmuret som overligger til korets sakristidør (fig. 49).¹⁷

Indre. Den rundbuede *korbue*, hvis stik er ommuret, kan være udvidet i forbindelse med hvælvs-lagningen i koret. Den har dog bevaret sokler, kvadersatte vanger og kragbånd (jf. s. 1246, fig. 7). Soklerne har attisk profil over en nu delvis skjult perlestav (jf. fig. 38).

Taggavl. Korets taggavl, som har bevaret den nedre del af sin udvendige kvaderbeklædning, er ommuret og for den øvre dels vedkommende af røde normalsten i krydsskifte. Skibets østre taggavl af marksten står derimod bevaret med svage indicier på, at den en tid har stået selvstændig, svarende til korets tagryg.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. I årene omkring 1500 har man udført adskillige byggearbejder, som både forbedrede og udvidede kirken. Rækkefølgen af de tre nye tilbygninger, sakristi, korsarm og tårn, kan ikke fastlægges med sikkerhed, men korsarmen synes opført lige omkring århundredeskiftet, og de to andre udvidelser er formentlig omtrent jævngamle hermed.

Korsarmen er som nævnt tilføjet hen imod år 1500 (se dendrokronologiske undersøgelser, s.

1382) og viser i en enkelt detalje slægtskab med korforlængelsen i Bøvling (se nedenfor), hvis tagværk er dendrokronologisk dateret til 1483-95. Materialet er munkesten i munkeskifte, der udvendig hæver sig over fem skifter af granitkvadre, som er udflyttet fra skibets gennembrudte mur. Dette gælder også skråkantsoklen, som er genbenyttet i gavlen, hvor den til dels hviler på svære syldsten. Taggavlens inderside er hovedsagelig af marksten, kun suppleret med munkesten i detaljerne.

Tilbygningens ydre præges af senere ændringer. Således har gavlen oprindelig haft en $\dagger$ dør (jf. fig. 50), som udvendig giver sig til kende i et muret parti, der bryder kvaderbeklædningen. Indvendig står anslagsnichens smigede vanger bevaret, mens afdækningen er borttaget af det senere indsatte vindue. Efter dørens blanding er der i udmuringen indsat en lille kurvehanksbuet åbning med sekundær ventilationsrist, lukket af trådvæv og dørfløj mod det indre. Tilsyneladende

har der ikke været vinduer i sidemurene, og det nuværende vindue i sydgavlen må i givet fald have afløst et oprindeligt på samme sted. Taggavlen har formentlig stået med kamme, som er skåret ned ved en eftermiddelalderlig istandsættelse. Selve trekanten har en fladbuet, falset glug, som deles af et muret kors. Herover en korsblending, som snarest minder om et patriarkalkors eller en forvansket udgave af et korset kors, jf. Bøvling og Møborg (s. 824, 941);¹⁸ i gavlspidsen ses en smal sprække.

Korsarmen forbindes med skibet gennem en svagt spidsbuet arkade, hvis kragbånd udgøres af fremspringende teglskifter. Det indre dækkes af et samtidigt hvælv, hvilende på forlæg i murene. Forneden i kapperne ses spygatter. Overribberne med trinkamme er af små sten (24,5×12×5 cm) og stammer som de tilsvarende over tårnrummets hvælv (se nedenfor) fra en istandsættelse 1860, da disse hvælv skulle forsynes med 'randsten' (se også Engbjerg s. 1336).¹⁶

Fig. 8. Kirken set fra sydøst. Foto Hugo Johannsen 2010. – *Südostansicht der Kirche.*

Ved samme tid som opførelsen af kapellet er koret blevet udstyret med *hvælv* (jf. dendrokronologiske undersøgelser og kalkmalerier). Kapperne hviler på forlæg i murene, bortset fra mod øst, hvor der er opmuret en helstens bred, tilspidset skjoldbue; i kappesviklerne ses små rektangulære spygatter.

Korbuen er antagelig ommuret ved samme tid, og i taggavlen mellem kor og skib er brudt en passage i form af en muret *dør* med fladbuet rulskiftestik og fals mod skibets loft.

Sakristiet ved korets nordside er opført af munkesten og med en udvendig beklædning af udflyttede kvadre, herunder skråkantsoklen, der i lighed med forholdene ved korsarmen er genbenyttet under gavlen. Herudover er ingen oprindelige detaljer bevaret i det ydre, hvor hjørnernes øvre dele, murkronerne og taggavlen er ommuret med normalsten i krydsskifte. Såvel den rektangulære præstedør i vestsiden som østvinduet i dets nuværende udformning repræsenterer eftermiddelalderlige ændringer. Døren nævnes tidligst 1798.¹⁹

Det indre dækkes af et samtidigt hvælv, hvilende på forlæg. Den firkantede dørfløj mellem

Fig. 9. Detalje af korsarmens sokkel set fra sydvest (s. 1375). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Detail vom Sockel des Kreuzarms, Südwestansicht.*

Fig. 10. Udsnit af kirkens nordside. Foto Hugo Johannsen 2010. – *Nordseite der Kirche, Ausschnitt.*

kor og sakristi er indsat i en oprindelig fladbuet, falset åbning, som er sekundært ændret, dels ved udvidelse af østvangen, hvis fals er fjernet, dels ved indmuring af to romanske vinduesoverliggere (se ovenfor) på dørstikkets plads.

Tårnet er opført af munkesten og marksten med en udvendig beklædning af udflyttede granitkvadre, der hæver sig fire-fem skifter over de fremspringende syldsten. Skibets vestgavl ud for tårnet er således i alt væsentligt fjernet i forbindelse med opførelsen. Udvendig og navnlig mod syd og vest præges murværket af omfattende skalmuringer (jf. også skalmursankrene) med normalsten i krydsskifte.

Tårnrummet, der inden midten af 1800-tallet er omdannet til våbenhus med udvendig fladbuet vestdør, stod oprindeligt i forbindelse med

skibet gennem en spidsbuet arkade. Arkaden er senere blændet omkring den nuværende fløjddør, men dens buetop står synlig mod orgelpulpitureret. Et rundbuet, falset vindue over vestdøren er ommuret i nyere tid, men erstatter en oprindelig lysåbning på dette sted. Tårnrummets vægge brydes af rundbuede spareblændinger og dækkes af et hvælv, som hviler på hjørnepiller og halvtstens brede, spidse skjoldbuer. Der er små spygatter i kappernes flige, og i vestkappen spores et tilmuret *klokkerebshul*. Benyttelsen af piller og skjold-

buer tyder på, at hvælvet er en eftertanke, hvilket bekræftes i mellemstokværket, der åbenbart var planlagt med bjælkeloft, som imidlertid snart blev opgivet til fordel for hvælv. Dette fremgår af nordvæggen, som står hvidtet op til en afsats i halv højde og herunder udmærker sig ved fem bjælkehuller (jf. fig. 12), der imidlertid ikke genfindes i sydvæggen. Endvidere bemærkes, at hvælvets nordre kappe tildækker den nedre del af en smal lyssprække. Overribberne af små sten stammer fra en reparation 1860 (se korsarmens hvælv).

Fig. 11. Sakristiet set fra nordvest (s. 1376). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Nordwestansicht der Sakristei.*

Fig. 12. Udsnit af nordvæggen i tårnets mellemstokværk (s. 1377). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Ausschnitt aus der Nordwand im Zwischenstockwerk des Turmes.*

Adgangen til tårnets øvre stokværk sker fra skibets loft gennem en rundbuet dør. Mod mellemstokværket har dørens fals vandret afdækning. Stablerne er bevaret i den søndre fals, og dørfløjen er henlagt på hanebåndene i skibet. Mellemstokværket har været belyst gennem tre rundbuede vinduer, som nu alle er blændede. Bedst bevaret er det vestre, som endnu stod åbent 1860 (jf. fig. 14), men 1881 blev lukket med røde normalsten i ydre murflugt.²⁰ Den tilsvarende åbning i nordvæggen er helt udmuret, og den søndre spores kun svagt.

Klokkestokværkets spidsbuede, falsede glamhuller har undergået en række ændringer, som slører den oprindelige form, hvorfor de i det ydre synes at sidde i forskellig højde. Bedst bevaret er det nordre, som nu er halvt muret op forneden. Tilsvarende gælder for det østre (hvis bund er udmuret af hensyn til skibets tagryg) og søndre, mens vestsidens glamhul er fjernet til fordel for en højere siddende, kurvehanksbuet åbning. Det

er bemærkelsesværdigt, at glamhullerne mod syd og mod nord er trukket vestover i forhold til murfladernes midterakse (jf. fig. 7). Bomhuller til hængestilladser står endnu synlige udvendig under murkronen og ses tillige indvendig i nordvesthjørnet af klokkestokværket.

Tårnet krones af et markant, opskalket pyramidespir, som står blytækket over en gesims, bestående af kvartstaf mellem lister. Spiret stammer i sin nuværende form antagelig fra en hovedreparation i 1801, da kirken istandsattes efter års brøstfældighed (se nedenfor). Lignende pyramidespir fra slutningen af 1700-tallet kendes fra flere nordvestjyske tårne,²¹ men reparationen var formentlig en fornyelse af et ældre *†spir*, som tidligst nævnes 1623, da der oplagdes bly på spiret.²²

Både korets og skibets *murkroner* er forhøjet med munkesten, antagelig i forbindelse med den senmiddelalderlige fornyelse af tagværkerne over de respektive afsnit (se tagværker og dendrokronologiske undersøgelser).

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelse. De bevarede regnskaber fra slutningen af 1500-tallet til midten af 1600-tallet omtaler for bygnings vedkommende hovedsagelig vedligeholdelsesarbejder på de udvendige mure og tagenes beklædning. Således betaltes en murermeister 1608 for at opmure den østre ende på kirken, 'som var nedfalden', formentlig pga. af kvaderbeklædningens udskriden.¹² To år senere arbejdede to murere 'fra øverst til nederst' på tårnet, som med sin udsatte position har været noget af et smertensbarn. 1626 repareredes dets vestre side og glæmhullerne på den søndre. 1635 indkøbtes i Lemvig 14 egebjælker, noget egetræ og brædder til spiret, som var forrådnat. 1632 traf man aftale med en murermeister og hans medhjælper om at indsætte 'huggen sten', dvs. granitkvadre, i kirkens nordside fra døren og videre mod øst samt opmure et vindue i sakristiet.

En større *istandsættelse 1649-53* koncentreredes atter om mure og tage samt vinduer (se neden-

for).¹² 1649 ommurede Peder og Knud Mickelsen på ny korets østgavl, hvor stenene var faldet ud, og indlagde (mur)ankre. Året efter fortsatte murermeister Jens Bertelsen fra Ellebæk i Resen Sogn istandsættelsen, bl.a. af udskredne kvadre på kirkens sydside fra koret til tårnet, og 1653 reparerede han tårnets søndre side samt vestre hjørne af koret; hertil indkøbtes 4509 mursten i Lemvig. Blytækker Jens Hansen havde 1651 fornyet taget på kirkens nordside, 'vest for det tidligere tækkearbejde' samt blyklædningen på spirets østside.

1766 erklærede man kirken for værende i forsvarelig stand, eftersom den året forinden var blevet forbedret på mur og tag.¹⁴ Alligevel konstateredes det 1769, at tårnets træværk var meget brøstfældigt, så man frygtede spirets fald 'ved en stærk storm, da vestenvinden har megen slag på kirken formedelst den slette mark, som er for vesten ad havet til'.

Kirkens tilstand forringedes yderligere i de følgende årtier og nåede ved århundredskiftet et

Fig. 13. Kirken set fra sydøst. Foto o. 1900. KglBibl. – *Südostansicht der Kirche.*

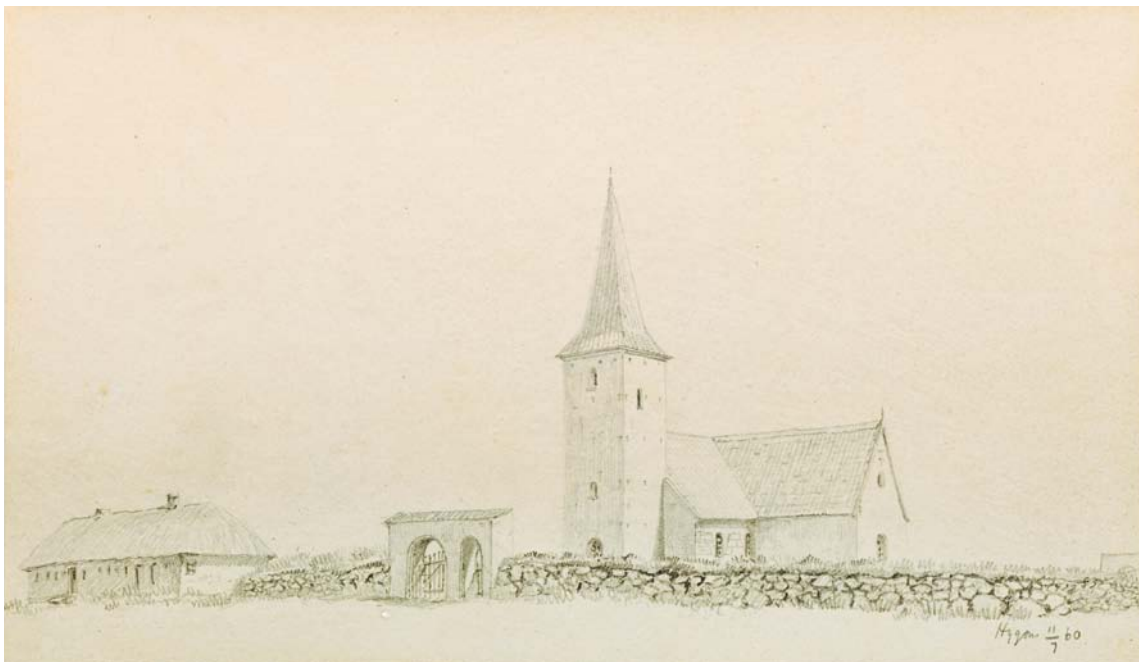

Fig. 14. Prospekt af kirken, set fra sydvest med kirkegårdsportalen og fattighus vist i forgrunden. Blyantstegning af Gustav Møller, juli 1860. Lemvig Museum. – *Prospekt der Kirche, Südwestansicht mit Kirchhofsportal und Armenhaus im Vordergrund.*

dramatisk højdepunkt med fygesne i koret (se s. 1385)! 1796 havde tårnet store revner i vestsiden, og et stort stykke murværk var faldet ned ved en storm. Endnu værre stod det til med 'begravelsen', dvs. sakristiet, som ikke havde været repareret i mands minde og nu næsten var styrtet sammen og manglede vinduesruder.¹⁹ 1801 siges kirken omsider at være blevet istandsat, og året efter kom turen til sakristiet, hvis vinduer murede til. 1803 mente synet dog, at det ville være en forbedring, hvis der blev indsat et vindue og loftet (d.e. hvælvet) omlagt. 1811 fandtes kirkens mure og vinduer at være i god stand, ligesom tårnets mur og tømmer.

En *hovedistandsættelse 1940-42* (arkitekt Sv. Fritz) indebar for bygningens vedkommende bl.a. fornyelse af våbenhusdøren og delvis genåbning af det romanske vindue i skibet. En ny *hovedistandsættelse 1979* gennemførtes efter forslag ved arkitekterne Poul Hansen og Ib Lydholm, Thisted. Kirkens mure og tagbeklædning repareredes, nyt varmeanlæg installeredes mv. Senest har kirkens indre fået en *istandsættelse 1984-85* (arkitekt Sv.

Aage Jensen, Lemvig) med restaurering af kalkmalerier, fornyelse af gulve mv.

Gulve. Koret, som er hævet et trin over skibet, har gule Hasleklinker på fladen med fuge, antagelig lagt 1979. Inden for altersranken er et tømret podium, som dækkes af grønt tæppe. I skibet og korsarmen er der 1984-85 lagt gulve af ludbehandlede brædder, såvel i gangene som i stolene. Sakristiets bræddegulv dækkes af et blå tæppe, og i våbenhuset er der brune Hasleklinker med fuge (1967).

†*Gulve.* Den tidligste omtale af kirkens ældre gulve er fra 1796, da sakristiet beskrives med et gulv af kamp og mursten.¹⁹ 1803 omtales gulvet i kirken(?) som af 'til dels ujævne kampesten'.

Ved kirkens beskrivelse 1862 var situationen som følger: I koret var der inden for altersranken et podium af brædder, mens den øvrige del var belagt med mursten omkring en gravsten. Sakristiet havde bræddegulv, mens både skib og korsarm havde murstensgulve, der i skibet (og våbenhuset) vekslede med 'gamle granitgravsten'.²⁰

Døre. Hovedindgangen i tårnets vestside er indsat før 1861 (jf. fig. 14), men har fået sin nuværende, fladbuede form ved istandsættelsen 1940-42. Herudover er kirkens eneste anden indgang præstedøren i sakristiet, som er indsat før 1798.

†*Døre.* Af de to oprindelige døre erkendes den nordre fortsat i det ydre. Den var i brug 1584 og 1632.¹² Sporene af den tilsvarende i syd er forsvundet i forbindelse med kvaderbeklædningens gentagne omsætning. Det var muligvis den 'søndre kirkedør', som muremesteren indsatte 1650 i forbindelse med 'genopførelsen' af den 'nedfaldne' sydmur fra koret til tårnet.¹² Korsarmen har haft en formentlig oprindelig dør i sydgavlen, som senere er blændet og erstattet af et vindue over en luge.

Vinduer. Kirkens vinduer findes hovedsagelig i syd og omfatter et i koret, et i korsarmen og to i skibet. Herudover har skibet to vinduer mod nord, mens våbenhuset (tårnrummet) belyses gennem et stort vindue i vest over døren. Disse vin-

duer lukkes alle af hvidmalede, sprossedelte trærammer af nyere dato. Derimod lukkes sakristiets enlige østvindue af et rundbuet, støbejernsstel, indsat o. 1856.¹⁶ Muråbningerne stammer fra forskellig tid. Ældst er korets vindue, hvis indre åbning tilmed rummer forskellige levn, idet den øvre, rundbuede afslutning muligvis repræsenterer det oprindelige, romanske vindue, der før midten af 1600-tallet (se nedenfor) er forlænget og gjort bredere. Den udvendige falsede åbning er rundbuet og opmuret af normalsten, formentlig i 1800-tallets første halvdel. Den indvendige åbning fremstod indtil restaureringen 1940-42 med 'plisserede' vanger, antagelig af stuk.²³ Korsarmens og skibets vinduer har rundbuede stik af normalsten i det ydre og er indvendig rundbuede med smigede vanger – en regulering, som antagelig er gennemført i 1800-tallets første del. Tilsvarende gælder for våbenhusets rundbuede vindue, som udvendig er falset, indvendig smiget. Over sakristiets vindue ses udvendig et rundbuet

Fig. 15. Prospekt af kirken og †præstegården, set fra syd. Blyantstegning af Gustav Møller, juli 1860. Lemvig Museum. – *Prospekt von Kirche und †Pfarrhof, Südansicht.*

stik, som enten er levn af den oprindelige åbning eller et spejl over denne; den indvendige åbning, som er fladbuget med smigede vanger, hidrører antagelig, i lighed med støbejernsrammen, fra 1800-tallet.

†*Vinduer.* Et af skibets romanske nordvinduer genåbnedes for den indvendige dels vedkommende i 1940–42, ligesom koret rummer levn af de romanske vinduer (se ovenfor). Hovedstandsættelsen 1649–53 omfattede også vinduerne, og 1649 forbedrede man korets østre vindue ‘for lysets skyld i altergulvet’, mens blymesteren i Lemvig indsatte nyt glas, tin og bly i ‘det store vindue på den søndre side af lavkirken’ (d.e. koret), som desuden blev støttet af murankre og stænger.¹² Året efter indsatte Børge Sørensen (‘Byrge Sørensen’), glarmester i Lemvig, tre nye vinduer med glas, bly og tin, det ene i korsarmen, de to øvrige i skibets sydside.

Tagværker. Kor, skib og korsarm har bevaret middelalderlige tagværker af egetømmer, mens der i sakristiet og tårnet er nyere tagværker af fyr.

Korets tagværk er på syv fag og har dobbelt lag hanebånd samt lodrette spærstivere, der er tapet ind i spærene, mens hanebåndene er bladet til deres østside med trænegler; spærskoene er kæmmet ned over den oprindelige fodrem, og alle led har i nordsiden en nummerering af udstemmede firkanter, regnet fra øst mod vest.

Skibets tagværk omfatter 15 fag, og dets konstruktion svarer til korets. I syd ses en nummerering med øksehugne romertal, regnet fra øst mod vest. Det første er nr. 2, idet et gavlspar har været det første. Også korsarmens tagværk, hvori en række spærstivere samt gavlsparret er udskiftet i fyr, er af lignende konstruktion med bladning på sydsiden. I vest konstateres en nummerering på sydsiden, bestående af indstemmede firkantstik, regnet fra nord mod syd.

Dendrokronologiske undersøgelser. 2010 er der udtaget boreprøver fra spær og spærstivere i tagværkerne over kor, skib og korsarm.²⁴

For skibets vedkommende kan fældningsåret beregnes til o. 1450, mens det for korets og korsarmens vedkommende fandtes at være henholdsvis o. 1495 og tidsrummet 1486–1501 (jf. kalkmalerier).

Tagbeklædning. Kor, skib og tårnspir står blyklædte, mens sakristiets og korsarmens tag står hængte med vingetegl.²⁵ Denne fordeling synes at have gammel hævd. Således nævnes tårnets blyklædning tidligst 1623,¹² mens Jens Hansen 1651 lagde nyt og omstøbt bly på kirkens nordre side samt på spirets østre side. Sakristiets tagsten nævnes 1798,¹⁹ og korsarmens tegltag 1811. Tegltagene lukkes ved gavlene af vindskeder, der for korsarmens vedkommende endnu havde sin karakteristiske *†brandstang* i behold o. 1900 (jf. fig. 14).

Farveholdning. Murenes granitkvadre står blanke, mens murværket i kirkens taggavle, murkroner, omkring vinduer og på hjørnerne samt tilbygningerne står hvidkalkede. I det indre er væggene ligeledes hvidkalkede, mens skibets loft står gråmalet. *†Farveholdning.* Kalkning af kirken nævnes tidligst 1622 og for det indres vedkommende 1653.¹² 1882 ønskedes hvidtningen på kirkens granitkvadre fjernet og murstensindfatningerne omkring vinduerne midlertidig overstrøget med cement.²⁶

Opvarmning og elektricitet. O. 1980 installeredes der elvarmeanlæg i den eksisterende kaloriferegrav. En *†kakkelovn* i skibets nordøstre hjørne opsattes 1890,²⁰ og afløstes senere af en kalorifere sammesteds. Den kasseredes o. 1967 og erstattedes af oliefyret luftvarmeanlæg med fyrrum i graverhuset ved østdiget.

Det pikstensbrolagte *fortov* omkring kirken er lagt i forbindelse med hovedstandsættelsen 1979 som afløser for et fortov af cementfliser. 1876 ønskedes brolægning af *†fortovet* omkring kirken.²⁰

KALKMALERIER

I forbindelse med restaureringen 1940–42 påviste Sv. Fritz kalkmalede dekorationer i korhvelvet og ved overgangen mellem østkappen og østvæggen. Udsmykningen, der dog i første instans overkalkedes, blev atter fremdraget af Robert Smalley ved istandsættelsen 1984–85, tillige med en bemaling af korsarmens hvælv. En fornyet udbedring af skader på dekorationerne gennemførtes 2002. Den bevarede bemaling omfatter ornamentale hvælvudsmykninger i kor og korsarm, begge antagelig fra o. 1500 (fig. 16–17). Yngre

Fig. 16. Kalkmalerier o. 1500, i korhvelvet (s. 1382). Tilskrevet den såkaldte Lemviggruppe. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Kalkmalereien im Chorgewölbe, um 1500.*

overmalinger på hvælvene, nordsiden af triumfvæggen og den øvre del af altervæggen blev dog atter overmalet eller helt fjernet.

Korhvelvets udsmykning omfatter sparremønstrede dekorationer i rødt (brændt okker) og sort på alle fire hvælvrubber, indrammet af enkelte eller dobbelte buerfriser med prikker. Fra hvælvet toppunkt, som er markeret med en seksodet stjerne i et cirkelslag, udgår spinkle stængler med hjerteformede ornamenter og prikker. Korsarmens hvælv har en tilsvarende, om end mere forenklet udsmykning. Ribbernes sparredektioner og de flankerende buerfriser er udført i rødt (brændt okker) i nordøst og sydvest, mens de modstående ribber i sydøst og nordvest har udsmykning i sort eller gråt.

De to hvælvudmalinger er beslægtet med tilsvarende i andre af områdets kirker (Nørlem, s. 609; Tørring, s. 680; Harboøre, s. 1271; samt Ferriing og Dybe) og vidner om tilstedeværelsen af

et lokalt fællesskab ('Lemviggruppen'), dog med indbyrdes forskelligheder, hvilket tyder på, at mere end et enkelt værksted har været i aktivitet.²⁷

† *Kalkmalerier*. 1) Romansk(?) udmaling, påvist på det 1940 genåbnede vindue i skibets nordside. I vinduets øvre smig sås i rødt en halvcirkulær ramme (en glorie?) omkring et motiv (en krone?), muligvis fragment af en helgenfigur. 2) O. 1500(?). En dekoration med spidse blade på østsiden af korbuens nordre del, påvist 1984, blev atter tildækket. 3) Fragmenter af eftermiddelalderlige bemalinger, dels en tæppelignende udsmykning i rød oxydfarve på korets østvæg (vel et *skyggemaleri* bag altertavlen, fjernet 1876),²⁰ dels på ribberne i de nævnte hvælv, påvist 1984, men overkalkedes atter. 4) På undersiden af korbuens og arkaden mod korsarmen er o. 1900 malet rosetter i cirkelmedaljoner. Endvidere indskriften »Ære være Gud i det Højeste« i fraktur på korbuens vestside.

Fig. 17. Indre af korsarm set mod syd. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – Inneres des Kreuzarms gegen Süden.

INVENTAR

Oversigt. Kirken rummer flere genstande fra middelalderen. Af det ældste inventar, der vel er samtidig med kirkens opførelse, er bevaret to genstande af granit, alterbordet med udhugget (†)helgengrav (nu sekundært indsat i korsarmens østmur) fra den oprindelige bordplade og den romanske døbefont, som tilhører områdets vanlige bagerbladstype. Bemærkelsesværdig er også korbuekrucifikset, der trods sin fragmentariske bevaringstilstand repræsenterer et interessant eksempel på en lokal, om end forsinket, overgangsform fra o. 1300 mellem senromansk og unggotisk stil. Fra den senmiddelalderlige altertavle (eller en sidealtertavle) hidrører endelig en figurgruppe, der har udgjort venstre del af en fremstilling med Den hellige Familie.

Tidsrymmet efter reformationens trosskifte manifesterer sig tidligst i klokken fra 1549, et arbejde af Rasmus Lausen, aktiv både i Nord- og Midtjylland. 1595-98 fik kirken en altertavle udført af en snedker i Ringkøbing og beslægtet med eksempler både i denne bys kirke samt i No, Brejning og Hanning. Prædikestolen er en halv snes år yngre og kan tilskrives den i området særdeles aktive Lemvigmester, Kristen Spend. Fra denne tid stammer antagelig også alterstagerne, der 1642 suppleredes med endnu et sæt (heraf mangler dog den ene stage), sandsynligvis skænket af kirkeværgen Jens Sørensen i Påkjær og hans hustru. Kirkens altersølv, der anskaffedes 1608, fremtræder dog i en skikkelse væsentligt, som er præget af senere ændringer eller omstøbninger (1651 og 1835). Fra 1700-tallet, da kirken tilhørte baroniet Rysensteen, hidrører en usædvanlig fundatstavle fra 1728 med oplysninger om en gave fra sognepræsten og hans hustru, provst Niels Pedersen Bie og Maren Lauridsdatter Brandstrup, til finansiering af skoleholderens løn. Fra tiden, vel omkring århundredets midte, stammer også kobberdåbsfadet (med tilhørende låg), en pengeboks og en *klingpung.

Fra renoveringen af kirken 1845 hidrører (†)altermalerier, formentlig udført af malermester J. B. Gjørup, Lemvig med de for maleren så karakteristiske motiver, Kristus ved nadverbordet efter Leonardo da Vinci og Kristi Døb. Altersranken er fra 1878, mens prædestolen i nyrenæssance anskaffedes 1885. En fornyelse af altertavlen, herunder en udskiftning af stor- og topfeltets malerier med nye billeder af Anker Lund (1899), gennemførtes i årene o. 1900. Ændringer fra 1900-tallets første del, navnlig fra renoveringen 1940-42, præger altertavlen (malerier i sidefelterne af Kristen Bjerre, 1942), prædikestolen og stolestaderne, sidstnævnte forsynet med nyskårne gavle. En generøs gave fra 1964, skænket af et medlem af menigheden, omfatter nyt altersølv, oblatæske, dåbsfad og -kande, alt udført af Bent Exner. Kirkens orgel er fra 1972.

Farvesætning og istandsættelser. Indretningen fremtræder i dag i en skikkelse, der er resultatet af en istand-

sættelse gennemført 1984-85. Farveholdningen på inventarets hovedstykker, altertavle, prædikestol og stolestader fastlagdes dog i store træk allerede 1940-42 i forbindelse med en gennemgribende restaurering, hvorunder den ældre, mørke egetræsstaffering erstattedes af lysere farvetoner.

Kirkens regnskabsbøger, der dækker tidsrummet 1584-1653, er som sædvanligt rige på oplysninger om både nyanskaffelser og istandsættelser i denne periode, hvorimod der frem til midten af 1700-tallet kun er sparsomme efterretninger. En statusberetning fra 1766 om kirkens inventar var nogenlunde tilfredsstillende, idet der dog påpegedes mangler ved både altertavle, kirkens tekstiler, prædikestolen og nogle af kirkens stole.¹⁴ O. 1785 gennemførtes en hovedistandsættelse, hvis enkeltheder ikke er nærmere oplyst; tilstanden betegnedes dog som acceptabel 1791.¹⁵ Siden accelererede forfaldet støt og roligt. 1798 klagede sognepræsten, Peter Friis, ligefrem over, at det var ham umuligt at uddele sakramentet, »uden at Brødene blæser bort, ikke at tale om den Trækvind, man er udsat for, hvorved Helbredet meget lider, da jeg ofte hellere vilde staa midt ude på Kirkegaarden end for Alteret.« I synet det følgende år konstateredes det, at kirkegængerne i den forgangne vinter 'var gået i sne til knæene inde i kirken(!)', mens præsten under gudstjenesten bestandig risikerede 'at blive jaget bort fra altret af kreaturer, efter at 'begravelsen nord for alteret (dvs. sakristiet) var omtrent faldet sammen'. Først 1801 synes nogle af manglerne dog afhjulpet, bortset fra kirkens tekstiler, der endnu kaldtes 'næsten ubrugelige'.¹⁶ Ved sognemændenes overtagelse 1809 var det indvendige stadig ikke fuldstændig istandsat, idet man 'ventede på mindre dyre tider.' En mere gennemgribende renovering og bemaling af inventaret gennemførtes omsider i løbet af 1840'erne.¹⁶ En istandsættelse af altertavlen og prædikestolen udførtes o. 1900 under opsyn af J. Magnus Petersen og Niels Termansen, Nationalmuseet.

Fig. 18. Relikviegemme, udhugget i kvader fra alterbordet, udflyttet til korsarmens østside (s. 1386). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Reliquienversteck, als Quader aus dem Altartisch herausgehauen, an die Ostseite des Kreuzarms versetzt.*

Fig. 19. Altertavle, 1595-98, med malerier af Anker Lund, 1899, og Kristen Bjerre, 1942 (s. 1387). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – Altarbild, 1595-98, mit Gemälden von Anker Lund, 1899, und Kristen Bjerre, 1942.

Alterbord, middelalderligt, af granit, foroven med skråkantsprofil, 158×118 cm, 104 cm højt. Bordet, der er muret op mod østvæggen, har nyere *bordplade* af fyr. Et fragment af den oprindelige *†bordplade* af gråflammet granit med udhugget *relikviagemme* eller *helgengrav* (fig. 18) er indmuret udvendigt i korsarmens østmur. Fragmentet, der måler ca. 30×42 cm, har fordybning i to af-

sæt, yderst 11×16 cm, 3,5 cm dybt og inderst 5×6 cm, 4 cm dybt. *Panelværk*, ligeledes af fyr og uden staffering, har glatte fyldinger og profilerede fodlister, der muligvis kan omfatte enkelte ældre dele, dog næppe af *†alterbordspaneler*, udført 1611;¹² *alterbordsforhæng* af gråblåt fløjlsdug, 1994, af lærred med korsmønstret kniplingskant.²⁸

Fig. 20. Topstykket af altertavle, 1595-98, med nyere †maleri i gavltrekant samt topfelt, udført af Anker Lund 1899 (s. 1388). Foto Robert Smalley 1984. – *Oberstes Stück von Altarbild, 1595-98, mit teilweise †Gemälde.*

†*Alterklæder.* Tidligst nævnt 1591 i forbindelse med en reparation.¹² 1613 købtes lærred til et nyt klæde, der atter fornyedes 1632. Klædet betegnedes 1766-69 som 'meget mådeligt og gammelt', ja, i sidstnævnte år endda 'ganske fordærvet og opslidt'.¹⁴ 1791 var tilstanden nogenlunde, men 1796 atter ringe,¹⁹ et stadig tilbagevendende problem i de følgende årtier. 1842 anbefaledes anskaffelsen af et nyt klæde af rødt tekstil, silke, fløjel eller klæde.¹⁶ Et klæde af silkefløjel med kors og kanter af guldgalonier fandtes 1862, men blev fornyet 1876, opfarvet og rensat 1894 samt fornyet 1913.²⁰ Et af de to sidstnævnte ses antagelig fig. 51.

Altertavle (fig. 19-20), 1595-98, udført af en snedker i Ringkøbing,¹² med malerier i stor- og topstykket, henholdsvis af Anker Lund (1899) og af Kristen Bjerre (1942). Flere dekorative enkeltheder, bl.a. storvingerne, er sekundært fornyede. Farvemæssigt fremtræder tavlen i en skikkelse fastlagt i forbindelse med istandsættelsen 1940-42.

Altertavlen, der er arkitektonisk opbygget, har stor- og topstykket med sidevinger, smykket med rulleværkskartoucher, rosetter og frugtophæng. Felterne i det tredelte storstykket flankeres af glatte toskanske søjler med slyngbånd under kapitælet; tilsvarende ses i det lavere topstykket. De enkelte felter indrammes af tandsnitslister. Postamentet, der ligeledes er tredelt, har fyldingsfremspring under søjlerne, svarende til kronfrisen, og hængeskugler under hjørnerne. Yderst på frisen står kuglespir, der gentages i topstykkets gavle, mens topstykkets hjørneprydelser udgøres af pyramidespir. Som påvist i forbindelse med nyere istandsættelser, senest 1984-85, er dog kun få arkitektoniske led oprindelige, således dele af søjlerne og enkelte lister på storgesimsen og i topstykket.

Altermalerier. Storfeltet, udført 1899 af Anker Lund, viser *Vandringen til Emmaus*, 73×67 cm (lysmål), olie på lærred; signatur og datering ses forneden th. (»Anker Lund 1899«). Den hvid-

Fig. 21. *Sidevinge fra altertavle, 1595-98 (s. 1390). Lemvig Museum. Foto Hemming Klokke 2010. – *Seitenflügel von Altarbild, 1595-98.

klædte Kristus med nøgne fødder flankeres af de to apostle, henholdsvis med grønlig kjortel og rød kappe tv. og brun kjortel og blå kappe th. Begge fatter om vandringsstave og bærer sandaler på fødderne. Baggrundens landskab har sydlandsk præg med agavelignende vækster. Sidefelternes malerier, udført 1942 af Kristen Bjerre, gengiver apostelfyrsterne Peter (tv.) og Paulus (th.), 73×30 cm, olie på træ; signatur og datering (»KB 42«) i nedre højre hjørne. Begge figurer er ikklædt hvide dragter med nøgne fødder og står foran en neutral brunlig baggrund; figurerne er beslægtede, men dog langt fra identiske, med kunstnerens

50 år ældre udsmykning i Flynder Kirke (s. 913). Topfeltet, ligeledes udført 1899 af Anker Lund, gengiver *Jesus, der velsigner de små børn*, ca. 63×67 cm, olie på lærred; signatur og datering i nedre højre hjørne. Den siddende Frelser, ikklædt rød kjortel med blå kappe, henvender sig til to stående børn, der er iført henholdsvis gul og grøn kjortel. Gruppen er placeret foran en ruineret bygning med udblik til et landskab. Topgavlen viser et Jesumonogram i gullighvide versaler på grønt, udført 1984-85.

(†) *Altermalerier*. 1) Storfeltets tidligere udsmykning, udført 1845, sandsynligvis af J. B. Gjørup, olie på træ, 73×48,5 cm, viser den højre del af *Kristus ved nadverbordet*, kopieret efter Leonardo da Vincis velkendte nadverbillede (jf. s. 1349). Det fragmentarisk bevarede maleri omfatter to af formentlig oprindelig tre brædder; ophængt på korsarmens vestvæg. 2) Topfeltet, 1845, formentlig ligeledes af J. B. Gjørup (jf. nedenfor), olie på træ, ca. 50×26 cm, har antagelig vist *Kristi Døb* (jf. s. 1349). Heraf er bevaret feltets henholdsvis højre og venstre side med et landskab, idet hovedmotivet er skåret ud. En fuldstændig version af motivet ses endnu i Ramme Kirke (Vandfuld Hrd.). På sakristiets vestvæg.

† *Altermalerier*. 1-2). Sidefelterne, udført 1845, sandsynligvis af J. B. Gjørup, jf. nedenfor, viste de stående apostle Paulus og Johannes, malet monokromt i bruntoner efter Thorvaldsens statuer i Vor Frue Kirke, København (jf. bl.a. s. 1349). På nordre og søndre sidefelt. Erstattet 1899 af indskrifter i gylden fraktur på sort med skriftsteder, tilpasset efter storfeltets motiv, henholdsvis: »Jesus lever« (Luk. 24,23) og »Bliv hos os« (Luk. 24,29). 3) Jesumonogram i gyldent på sort grund, udført 1899 i topgavl. Erstattet i forbindelse med Kristen Bjerres nystaffering 1942 af 4), et usædvanligt, realistisk Gudsøje (fig. 20), der dog blev overmalet i forbindelse med restaureringen 1984-85.²⁰

Tavls arkitektoniske rammeværk er stafferet i en broget farveskala med marmorering i rødt og grønt på søjler og de vigtigere bærende led; hertil kommer grågrønt i forskellige nuancer, teglrødt, lyse- og mørkeblåt samt gulligt. På postament og frise er skriftsteder i gule versaler, henholdsvis fra Mark. 13,31 og 2 Tim. 2,8.

Fig. 22. Fragmenter af (†)maleri i topfeltet, 1845, formentlig oprindelig med en fremstilling af Kristi Døb og udført af J. B. Gjørup, Lemvig (s. 1388). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Fragmente von (†)Gemälde, 1845, vermutlich ursprünglich mit einer Darstellung der Taufe Christi.*

I opbygningen med tredelt storstykke, topstykke, sidevingernes ornamentik og diverse andre detaljer følges en række samtidige paralleller, til dels præget af indflydelse fra Mikkelt van Groeningens værksted (jf. altertavlerne i Ringkøbing (1592–96, indtil 1996 genanvendt i No Kirke (Hind Hrd.), dog uden storstykkets sidefelter, jf. s. 94; Brejning og Hanning kirker (Bølling Hrd.)). De to sidstnævnte har bevaret den oprindelige opbygning, ganske svarende til Hygumtavlen, omend med volutbøjler på topgavlen og Jesumonogrammer (Brejning) eller englehoveder på sidevingerne (Hanning). De nævnte pryddetaljer kan også oprindeligt have været vist i Hygum.

Altertavlens tilblivelse er fyldigt belyst i de samtidige kirkeregnskaber. Fra 1595 indkøbtes træ (egevognskud) til en ny altertavle, idet man dog også genanvendte ældre materiale fra gamle tavler, dvs. højaltertavlen og måske tillige en sidealtertavle (»ther till thage di gamle taffler at lade giøre thend aff«).¹² Arbejdet, der fuldførtes i Ringkøbing, beløb sig til i alt 63 daler, herunder bl.a. for udlæg til en vis Hannibal²⁹ i forbindelse

med bestillingen hos snedkeren i Ringkøbing og for hans umage som budbringer; endvidere for vognleje, bropenge over »skierum bro« (dvs. ved Skærum Mølle, Ulfborg Sogn) og selve opsætningen 1598. 1649 nedtog snedkeren altertavlen, samlede den og genopsatte den på ny, vel i forbindelse med en større istandsættelse i koret (s. 1379). 1766–69 anførtes behov for reparation af den delvis brøstfældige tavle,¹⁴ der siden, 1791/96, betegnedes som værende i 'nogenlunde stand'.³⁰ Forfaldet accelererede imidlertid i løbet af de følgende årtier, og først o. 1833 synes foretaget en (foreløbig) opmaling, der dog ikke omfattede indskrifterne.³¹ En fuldstændig nystaffering, sandsynligvis ved J. B. Gjørup, Lemvig, gennemførtes 1845.¹⁶ 1874 blev sidevingerne befæstet. 1876 egemaledes tavlen og forsynedes

Fig. 23. Fragmenter af (†)maleri i storfeltet af Kristus ved nadverbordet, 1845, formentlig udført af J. B. Gjørup, Lemvig (s. 1388). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Fragmente von (†)Gemälde von Christus am Altar, 1845.*

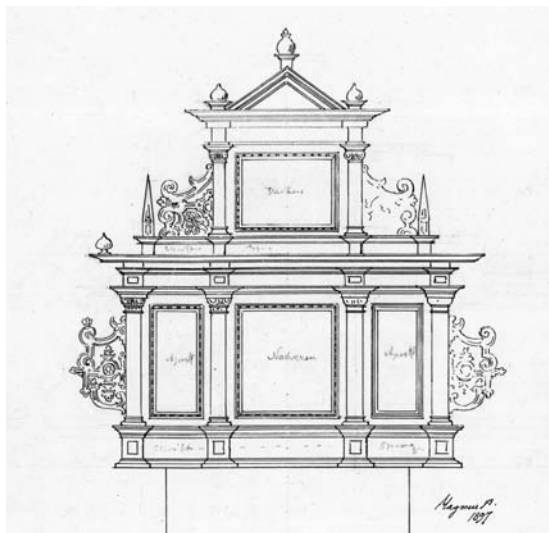

Fig. 24. Altertavle, 1595-98. 1:50. Tegning af J. Magnus-Petersen 1897 (s. 1390). – *Altartafel 1595-98. Zeichnung von J. Magnus-Petersen.*

desuden med 'lidt' forgyldning.²⁰ Under opsyn af J. Magnus-Petersen 1897-99 (jf. fig. 24) blev stafferingen renoveret, idet stor- og topstykkets malerier fornyedes; dog måtte en planlagt fuldstændig afrensning af en 'vansirende' oliefarve (vel fra istandsættelsen 1845) erstattes af en mørkebrun dækkende bemaling med forgyldning, hvilket camouflerede anvendelsen af flere forskellige træsorter, bl.a. ask og el, foruden eg, fra senere istandsættelser. Ved en nyundersøgelse 1940 af Einar V. Jensen konstateredes fragmenter, dog yderst sparsomme, af en ældre (muligvis oprindelig) bemaling på kridtgrund, ligesom snedkerarbejdets mangelfulde tilstand bekræftedes. Man valgte derfor at foretage en omfattende renovering 1940-42, til dels med fornyelse af de udskårne dele og en bemaling, der havde karakter af en total nyopmaling. I forbindelse hermed blev bl.a. storvingerne helt nyskårne. Et forarbejde til den højre vinge findes på kirkens loft. De ældre **(†)storvinger* findes henholdsvis i Lemvig Museum (fig. 21, inv.nr. 1802, venstre vinge) og i Den Gamle By i Århus (inv.nr. 262:49, højre vinge). I sidstnævnte museum findes også enkelte fragmenter af **profillister* (inv.nr. 446 A-B:51 og 877:52). *†Støttesøjler*, vel sekundære, under sidevingerne fjernedes 1940-42. 1984-85 blev dele

af yngre tilsætninger af eg udskiftet på grund af insektangreb, mens stafferingen rensedes, og topfeltets udsmykning ændredes.

†*Altertavle*, middelalderlig, ifølge kirkeregnskaberne genanvendt 1595-98 i den nuværende tavle, jf. ovenfor. På grund af dennes talrige ændringer, hvorunder hovedparten af de oprindelige dele blev udskiftet, lader ældre fragmenter sig dog ikke nærmere påvise. I denne eller den nedenfor omtalte tavle kan være indgået de endnu bevarede altertavlefigurer (s.d.).

†*Sidealtertavle*, middelalderlig, muligvis genbrugt 1595-98 i den nuværende tavle, jf. s. 1389 og ovenfor.

Altertavlefigurer (fig. 25), 1500-tallets første fjerdedel. Fra den forsvundne høj- eller sidealtertavle stammer antagelig en figurgruppe, omfattende i alt syv personer, tre voksne og fire børn, de sidstnævnte dog kun delvis bevaret. Gruppen har udgjort venstre del af en fremstilling af *Den hellige Familie*.³² Figurerne er skåret i en enkelt blok, ca. 85×36×15 cm, med udhuling på bagsiden; i højre side og i fodstykket ses dyvelhuller fra fæstelsen til den større helhed. Centralt i gruppen troner en kvinde på et lavt sæde; hun er iklædt en folderig klædning og bærer på hovedet en turban, hvis nedhængende stof er draperet hen over skuldrene. På venstre knæ støtter hun et mindre barn i fodlang kjortel. Tre andre børn grupperer sig omkring hende; th. rider en dreng med opkiltet kjortel på en kæphest, mens et andet barn overfor tv. leger med en gryde med ben; bagved ses endnu et stående barn.³³ Bag kvinden står to mænd, tv. en turbanbærende, langskægget mand i folderig klædning, opslidset ved låret og samlet om livet med et bælte, hvorunder stramtsiddende hoser, mens en barhovedet mand med kortere skæg og knælang kjortel, ligeledes med bælte om livet, th. støtter sig til en balustrade; denne kan have udgjort sidevingen af et tronsæde, hvorpå kompositionens forsvundne hovedgruppe med Anna Selvtredje kan have været placeret. Motivet, der hyppigt anvendtes i senmiddelalderen, viste i sin udfoldede version Annas familie fra hendes tre ægteskaber, omfattende de tre ægtemænd og tre døtre, alle vist med deres respektive gemaler og børn. Den bevarede gruppe gengiver antage-

Fig. 25. Figurgruppe, 1500-tallets første fjerdedel, fra $\dagger$ altertavle (s. 1390). Gruppen har udgjort venstre side af en fremstilling af Den hellige Familie. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Figurengruppe von $\dagger$ Altarbild, erste Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die Gruppe bildete die linke Seite einer Darstellung der Heiligen Sippe.*

lig Maria Kleofas, Annas datter af andet ægteskab, med sine fire børn (Jakob den Yngre, Josef Justus (Barnabas), Judas Taddæus og Simon Zelotes), mens den ene af de to mænd bagved vel er Alfæus, Maria Kleofas ægtemand. Den forsvundne pendant til hele gruppen kunne have gengivet halvsøsteren Maria Salome med dennes børn og gemal.³⁴ Enkelte farvespor på kridtgrund, hvoraf

endnu enkelte rester kan anes, registreredes 1912 (Chr. Axel Jensen), omfattende guld på rødbrun bolusgrund, rødt, blåt, grøngråt og mørkebrunt.

Gruppen, der 1880 fandtes på kirkens loft (*Løfler 1880*), rensedes, ferniseredes og voksbehandles 1912 samt forsynedes med en sekundær konsol. Tidligere i sakristiet;²⁰ i dag i en blændet vinduesniche på skibets nordvæg.

Fig. 26. Altersæt nr. 1, anskaffet 1608, men præget af senere omstøbninger, bl.a. 1651 og 1835 (s. 1392). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Altargeräte Nr. 1, 1608 erworben, später umgegossen, u.a. 1651 und 1835.*

Altersølvet omfatter to sæt, henholdsvis fra 1600- tallet med flere ændringer og fra 1964. 1) (Fig. 26), anskaffet 1608,¹² men væsentligt ændret i forbindelse med senere istandsættelser eller omstøbninger, bl.a. dokumenteret 1651 og 1835.³¹ *Kalken*, 19 cm høj, har en sekstunget fod med buklede led; ved overgangen til skaftet er et glat led med nedadvendte buetunger. Skaftet har mellem profilled en særegen pæreformet knop, smykket med kartouchedekorationer, diademhoveder og frugtklaser. Denne kunne være oprindelig, mens foden og bægeret er yngre, sidstnævnte eller måske begge dele hidrørende fra istandsættelsen 1835, da bægeret også forgyldtes indvendigt. *Dysken*, 12,5 cm i tværmål, har cirkelkors på fanen. Under fane er stempel for Viborgguldsmiden Peder Rasmussen (*Bøje* nr. 5443), sandsynligvis hidrørende fra den omtalte omstøbning 1651, idet guldsmiden dog tidligere først har været dokumenteret fra 1663. 1617 indkøbtes lærred til et *† kalkklæde*.¹² 2) (Fig. 27), 1964, udført af Bent Exner som en gave fra Asta Vestergaard.³⁵ Sættet omfatter foruden kalk og disk en oblatæske samt alter- og dåbskander (s.d.), alle smykket

med en ensartet punsling af overfladerne. *Kalk*, 17 cm høj, med fod af cirkulær plan, knop med indsatte gule citriner og enkelt, glat bæger. Under fod med indgraverede versaler: »Til minde om Peder Vestergaard givet af fru Asta Vestergaard til Hygum Kirke 1964«. Endvidere mestermærke for Bent Exner og lodighedsmærke for sterling-sølv. *Disk*, 14,6 cm i tværmål. I bunden er citrin i cirkulær indfatning. Under bund stempler som kalk.

Oblatæsker. 1) Antagelig identisk med den 1883 anskaffede,²⁰ af porcelæn, 8,5 cm høj, tværmål 14 cm. Sort med guldkors- og kanter. Under bund mærke for Bing & Grøndahl. 2) (Jf. fig. 27), 1964, udført af Bent Exner; af sølv, jf. altersæt nr. 2 og alterkande nr. 2; 6 cm høj og 10 cm i tværmål. Under bund stempler som de ovennævnte genstande samt året 1964.

Alterkander. 1) 1903,²⁰ af porcelæn, 28 cm høj; sort med dekoration i guld. Indvendig hvid. Under bund mærke for Bing & Grøndahl. 2) (Jf. fig. 27), 1964, udført af Bent Exner; 24,5 cm høj. Kegleformet korpus og kugleprydet låg. Under bund stempler som altersæt nr. 2 og oblatæske

nr. 2. †*Alterkander*. 1598 indkøbtes 'en skøn stor tinflaske', vel til altervinen.¹² 1862 er omtalt en kande af porcelæn.²⁰

Sygesæt, se under Hove Kirke for en beskrivelse af den fælles beholdning for Tørring (jf. s. 687), Hygum og Hove.

Skål, 1907,²⁰ 9,5 cm høj, tværmål. Hvid med dekoration i guld. Under bund mærke for Bing & Grøndahl.

Alterstager. 1) (Fig. 28), muligvis identisk med de stager, der anskaffedes 1595.¹² De 50 cm høje stager har stærkt profileret fod, balusterformet skaft med pæreformet led over et kugledannet; lav, profileret lyse-skål. 2) (Fig. 29), 1642 ifølge indskrift, 44 cm høj. Stagen, hvis pendant allerede manglede 1862,²⁰ har højt, profileret fodled, skaft i tre afsæt med kugle mellem to pæreformede

led og flad lyse-skål. På lyse-skålens nedre led læses giverindskrift i fordybede versaler: »ISSP AID 1642«. Antagelig refererer førstnævnte initialer til den daværende kirkeværge »Jørgen Söffrensen Paagkier« (Jørgen Sørensen Påkær);¹² hustruens navn kendes dog ikke. †*Alterstager* (jf. fig. 51), o. 1900, af træ med stofbeklædning. Anvendt ved begravelser til fæstnelse af lyse- eller begravelses-skjold.

†*Syvstage* (jf. fig. 51). Om anskaffelsestidspunktet og den senere kassation vides intet nærmere.

†*Alterbøger*. En ny bibel anskaffedes 1603,³⁶ mens en alterbog blev erhvervet 1649.¹² 1791/96 omtaltes alterbogen som meget ringe, og den manglede endda talrige blade sidstnævnte år.³⁰

Altterskranke, 1878, svarende til skranken i Vandborg Kirke,²⁰ af halvcirkulær form med spinkle

Fig. 27. Altersæt nr. 2 og dåbsstilbehør nr. 2, udført 1964 af Bent Exner. Fra venstre mod højre ses alterkalk (s. 1392), disk (s. 1392), oblatæske nr. 2 (s. 1392), alterkande nr. 2 (s. 1392) og dåbskande nr. 2 (s. 1394), alt placeret foran dåbsfad nr. 2 (s. 1395). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Silberne Altargeräte Nr. 2 und Taufzubehör Nr. 2, 1964 von Bent Exner angefertigt. Von links nach rechts: Abendmahlskelch, Patene, Oblatendose Nr. 2, Altarkanne Nr. 2 und Taufkanne Nr. 2, alles vor Taufschale Nr. 2 platziert.*

Fig. 28. Alterstager nr. 1, muligvis identisk med det sæt, der anskaffedes 1595 (s. 1392). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Altarleuchter Nr. 1, möglicherweise mit dem Set identisch, das 1595 angeschafft wurde.*

balustre, smykket med skaftringe. Grå staffering med rødbrun håndliste; læderpolstret knæfald, svarende til den nyere *knæleskammel*. Skranken, der oprindeligt var egetræsmalet med håndlisten stafferet som nøddemahogni, blev 1984–85 forkortet og åbningerne i nord og syd elimineret.²⁸ †*Alterskranke*. 1791/96 omtaltes 'gitterværket og knæfaldet for alteret' som værende i nogenlunde stand.³⁰ 1845 opmaledes skranken.¹⁶ 1605 betales for 'hugenbord' (vel tilhuggede planker) til 'knæskamler', dvs. †knæleskamler, anvendt enten ved alteret eller i skriftestolen.¹²

Messehagler. Kirken har tre moderne messehagler, hvoraf nr. 1 og 3 er mærket: »Dansk Paramenthandel«. 1) 1991,²⁸ af lilla silke med gaffelkors i guldgaler på ryg og forside. 2) Af grøn, mønstervævet brokade. Rygkors af guldgaler med applikeret Kristusmonogram i cirkelmedaljon; på brystet lodrette baner af tilsvarende galoner. 3) Af rød, mønstervævet silkebrokade; på ryggen applikeret kors i grønt med sekstakket stjerne i stråleglorie; på bryst smalle grønne bånd med guldliðser. †*Messehagler*. 1603–04 af-

regnede for fløj og sylø til en messehagel. Hagelen underforedes 1632 med blåt lærred, men afhændedes 1638.¹² 1766 karakteriseredes messehagelen som falmet, men dog hel.¹⁴ 1791 og 1796 var den dog i nogenlunde stand.³⁰ Siden 1804 betegnede den som ubrugelig, og 1810 var den udgået.¹⁹ 1862 er nævnt en hagel af rødt silkefløj med guldgaler, svarende til beklædningen af altertavlen, prædikestolen og bedeskamlen (s.d.).²⁰

Døbefont (fig. 32), romansk, af granit, 98 cm høj. Fonten, der svarer til områdets velkendte bærerbladstype (Mackeprang, *Døbefonte* 156 ff., 407) har fod af grålig sten, formet som en søjlebase med hjørneknopper og kraftig vulst ved overgangen til det korte skaft. Kummen, der har tværmålet 70,5 cm, er af en mere rødlig granit og har attisk profil ved mundingsranden, dog med platte i stedet for den øvre rundstav. Fodens ene hjørneknop er afslået ligesom partier af vulsten. Rester af en hvidlig staffering anses både på fod og kumme, sandsynligvis rester af en bemaling fra 1845,¹⁶ som dog beordredes fuldstændig

Fig. 29. Alterstage nr. 2, skænket 1642, antagelig af kirkeværge Jørgen Sørensen Påkær og hustru (s. 1392). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Altarleuchter Nr. 2, 1642 geschenkt, vermutlich von dem Förster Jørgen Sørensen Påkær und seiner Frau.*

Fig. 30-31. 30. Dåbskande nr. 1, 1862 (s. 1395). 31. Dåbsfad nr. 1, o. 1700 (s. 1395). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – 30. Taufkanne Nr. 1, 1862. 31. Taufschale Nr. 1, um 1700.

afrenset 1884.²⁰ Fonten, der i dag står i skibets nordøsthjørne, var tidligere placeret ved korbuens nordvange, jf. fig. 38.

†Fontelåg, anskaffet 1599.¹² Måske identisk med det endnu 1862 omtalte 'hængende låg', dvs. beregnet til ophængning.²⁰

Dåbsfade. 1) (Fig. 31), o. 1700, af kobber, antagelig identisk med kobberbækken, tidligst omtalt 1796.¹⁹ 50 cm i tværmål. Fadet, der har reliefbort med dobbelttunger mellem spidser og cirkler og dekoration af ovaler og cirkler i bund og på sider, har et tilhørende nyere låg med kugleknop. 2) (Jf. fig. 27), 1964, udført af Bent Exner; af sølv med lueforgyldning af detaljer, tværmål 41,5 cm. Fanen er smykket med en række halvkugleformede fordybninger »som små sole«,³⁷ mens bunden har udsparede rektangulære felter. Under bund er giverindskrift som på alterkalken.

Dåbskander. 1) 1862,¹⁶ af tin med nyere kobberovertræk og knop af ben, 32 cm høj. 2) (Jf. fig. 27), 1964, 21,5 cm høj. Udformet som alterkande nr. 2, dog med lueforgyldning af lågets kugleknop. Under bund stempler som altersæt nr. 2, oblatæske nr. 2 og alterkande nr. 2.

Fig. 32. Romansk døbefont (s. 1394). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – Romanisches Taufbecken.

Fig. 33a-b. Korbuekrucifiks, o. 1300 (s. 1397). a. Vist i profil. b. Vist forfra. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Chorbo-genkruzifix, um 1300. a. Im Profil. b. Von vorn.*

Fig. 34. Indre set mod sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Inneres gegen Südosten.*

Korbuekrucifiks (fig. 33a–b), o. 1300, nu uden arme og kors, tildels udført i forsinkede romanske stilformer. Kristusfiguren, nu 114 cm høj, hænger lodret med kun svagt hældende hoved, højre ben er bøjet og drejet udad, dets fod lagt over den venstre, som vistnok hviler på stumphen af en fodstøtte (suppedaneum). Af en kongekrone, der er skåret i ét med hovedet, er bevaret selve kroneringen med indskæringer for fem blade. Det bølgende hår dækker ørerne, og ansigtet er ret bredt (fig. 33b). Øjnene er svagt hvælvede, den lille næse formet som en tresidet pyramide, munden er lige og fuldskægget på romansk vis markeret som en skarp hagekant fra øre til øre.

Kroppen er summarisk modelleret med fladt bryst, grove ribben og en lille fyldig mave (sidesåret savnes). Lændeklædet, der har vulst med et lille buet overhæng, når højre knæ og dækker det venstre. Om højre lår ligger stoffet glat, mens der over det venstre findes flade, stiliserede skålfolder, ved siderne kraftige rørfolder, der for-

enes i et (delvis afbrudt) 'baghæng' bag knæene. De kraftige underben har stærkt markeret skinnebengrater, i venstre ben er der bagfra indslåede dyvler (muligvis til stabilisering), og begge forfodder er afbrudt. Mens højre fods inderside er drejet frem, har venstre fod snarest været udstrakt, men stumphen ender nu i en lille klump, der formentlig er resten af en fodstøtte.

Armene har været udført i ét stykke og indfældet i en fals i nakken (seks dyvler ses). I issen ses en tilpløkket nedboring, og en tilsvarende findes på undersiden af det formodede fodstykke, måske som vidnesbyrd om figurens fæstelse i en værkbænk. Bagsidens dybe udhuling (med gennemskæring) har glat bund og rette sider; hult værktøj ses ikke anvendt.

Træet står blottet med rester af middelalderlig bemaling (næppe oprindelig) på kridtgrund. Hudfarven har været lys, håret gråsort, på lændeklædet findes olieforgyldning og på dets for et ret anseligt parti blå (azurit).

Som helhed fremstår Kristusfiguren unggotisk med stiltræk fra første del af 1200-tallet. Denne stilfase kender også til den lidt aparte fodstilling. Skål- og rørfolderne viser imidlertid, at billedskæreren har haft kendskab til den nye højgotiske stil, der kom til Danmark i anden halvdel af 1200-tallet. En tilsvarende stilforsinkelse ses ved en krucifiksfigur i Nørre Nissum Kirke (s. 657) og den udskårne alterbordsforside i Borbjerg Kirke (Hjerm Hrd.).

Figuren, der 1880 fandtes på kirkens loft (*Løffler 1880*), registreredes 1909 i sakristiet.³⁸ I forbindelse med en undersøgelse 1912 ved Chr. Axel Jensen blev figuren rensat, ferniseret og voksbehandlet samt forsynet med messingskruer og kobbertråd til ophængning. Placeringen i sakristiet nævnes endnu 1940, da Einar V. Jensen nyistandsatte den. Siden ophængt på østvæggen i sydkapellet.

Prædikestol (fig. 35), 1605-06,¹² antagelig udført af Kristen Spend i Lemvig. Stolen, der udelukkende omfatter den oprindelige kurv, er i sin nuværende skikkelse i høj grad præget af senere istandsættelser, ikke mindst af hovedrestaureringen 1940-42, da panelfelternes malerier fornyedes.

Prædikestolen har den for snedkeren karakteristiske karnapform med tresidet fremspring mellem dobbeltfag ved opgangen i nord og enkeltfag i syd. De seks arkadefag flankeres af dobbelt- eller enkelt søjler med joniske kapitæler, karvskåret stjerne på skaftets øvre del og profilring på søjlens midte, antagelig som markering af et prydbælte, der her dog ikke er udskåret, svarende til mesterens sædvane. De enkelte arkader har dukatmønstrede pilastre og tandsnitsmykket bueslag. I fyldingsfelterne er reliefskårne rosetter, antagelig dog sekundært placeret her i stedet for, som oprindeligt, i buesviklerne; udsmykningerne her er imidlertid tilføjede jf. ndf. Den øverste gesims med tandsnitfrise er ligeledes nyere. Postamentet har fyldingsfremspring, dog uden de for Kristen Spend så karakteristiske løvehoveder, der er afbrækket, mens frisen har beslagværk mellem fyldingsfremspringene. Under hjørnefremspringene anes spor efter *†*hængestykker, der dog sekundært blev erstattet af *†*kugleled (fig. 51).

Læsepulten hidrører fra 1958.²⁰ Stolen hviler på en muret underbygning i et fremspring på hjørnet ved korbuevangens sydside. Moderne muret *opgang* med smedejernsgelænder, der erstatter en ældre, dog ligeledes sekundær *†*trappe af træ med balustersmykket rækværk, placeret vinkleret ved korbuevangen (fig. 51).

Stolens staffing med *malerier* i arkadefelterne hidrører fra restaureringen 1940-42 og er nært beslægtet med, om end ikke direkte kopieret efter, de tilsvarende udsmykninger i Tørring og Bøvling (s. 688, 797). Enkeltfagene viser stående profeter, alle iklædt kjortel og kappe og gengivet med nøgne fødder. De tilhørende navne er anført med mørkegrønne versaler, fra nord mod syd henholdsvis: »Esajas«, »Jeremias«, »Ezekiel«, »Daniel«, »Hoseas« og »Joel«. Tilhørende skriftsteder i gule versaler er vist i postamentfelterne, henholdsvis Es. 43,1; Jer. 31,3; Ez. 3,17; Dan. 4,37; Hos. 2,19; Joel 2,12. Selve arkitekturen har en broget staffing, fastlagt i forbindelse med restaureringen med rød- og gråmarmorering af søjler og nedre profilled; endvidere grå bundfarve med brunt, grønt, blå samt lys og mørk teglrodt.

Prædikestolen tilhører Kristen Spends velkendte karnaptype, der var uhyre udbredt i dette område (jf. bl.a. Nørre Nissum, Tørring, Heldum (*†*prædikestol), Rom, Bøvling og Harboøre (s. 658, 688, 715, 797, 839 og 1282). Tilblivelsen er fyldigt omtalt i regnskaberne. I forbindelse med udførelsen nævnes 1605 udgifter til tømmer fra Lemvig og til snedkerens og smedens løn med videre, mens Morten Maler 'selvanden', dvs. med sin medhjælper, året efter betaltes for at bemale stolen.¹² 1615 repareredes trappen hertil. 1766-69 fremhævedes et behov for istandsættelse.¹⁴ Tilstanden var yderligere forværret 1791/96, da både stol, trappe og rækværk betegnedes som meget skrøbelige, mens *†*himlen var borttaget efter at være faldet ned. Den blev dog siden genanvendt til andet brug.³⁰ 1808 stod det så slet til, at stolen ligefrem begyndte at vakle.¹⁹ 1845 blev prædikestolen nymalet og forsynet med indskrifter.¹⁶ Antagelig samtidig forsynedes figurfelterne med *†*malerier af Kristus og apostlene Peter, Mattæus, Johannes, Thomas, Philip og Jakob, alle udført efter Thorvaldsens statuer i København Vor Frue Kirke og vel et værk af J.

Fig. 35. Prædikestol, 1605-06, tilskrevet Kristen Spend, Lemvig, dog med nyere figurmalerier fra 1940-42 (s. 1398). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – Kanzel, 1605-06, Kristen Spend, Lemvig, zugeschrieben, neuere Figurengemälde jedoch von 1940-42.

B. Gjørup (fig. 51), jf. Harboøre (s. 1282) og Engbjerg (s. 1354). De tilhørende navne, der måske oprindelig var anført med skriveskrift, var malet under de enkelte figurer, idet der under Kristusfiguren stod: »Ordet var Gud«. Som det fremgår af fig. 51, var indskrifterne 1909 i antikva, muligvis dog en opmaling af ældre påskrifter i skriveskrift (jf. ovf.), antagelig hidrørende fra en nyopmaling med egetræsfarve og forgyldning fra 1877. Samtidig og atter 1891 fornyedes *†beklædningen* på håndlisten med fløj og guldgaloner.³⁹ I forbindelse med en hovedistandsættelse 1909 fornyedes egetræsfarven og forgyldningen, idet figur- og skriftfelterne synes overmalet. 1940 påvistes yderligere tre farvelag: Yngst og vel fra istandsæt-

telsen 1845 samt samtidig med figurmalerierne var en gullig egestaffering af rammeværket med grå- eller hvidfarvning af arkitektoniske led samt spredt forgyldning; herunder fandtes en broget bemaling med blågrønt, blå, rødt og hvidt med forgyldning; figurfelterne var tomme. Nederst anedes svage rester af guld, rødt og rødbrunt, der måske kan gå tilbage til en oprindelig, antagelig dog kun partiel staffering. Istandsættelsen fra 1940-42 omfattede både en fornyelse af flere arkitektoniske led i eg og en nymaling af hele stolen; 1984-85 blev stolen atter renset og udbedret.

†*Prædikestol*. 1591 udførtes en himmel hertil, der muligvis kan være genanvendt til den nuværende stol.⁴⁰

Stolestader (jf. fig. 34, 37), udført i forbindelse med restaureringen 1940–42, med genanvendelse af ældre dele. Staderne er opstillet med to blokke i skibet samt to i korsarmen. Samtlige stader har gavle med femsidede topstykker, hvori relieffer med tilhørende versalindskrifter med i alt ti motiver fra Jesu lignelser, parvist placeret over for hinanden: »De betroede talenter«, »Sædemanden« (fig. 36), »Ugræs i hveden«, »Voddet drages«, »Arbejdere lejes«, »De ti jomfruer«, »Den fortabte søn«, »Sennepskornet«, »Den tabte drakme« og »Den fortabte søn«. Reliefferne er udført af en lokal billedskærer i samarbejde med billedhuggeren Børge Ishøj.²⁸ Staffering som det øvrige inventar i nuancer af olivengrønt og teglrødt samt mørkegrønt og forgyldning af detaljer. Gavlene erstattede ældre topstandere med udsavet cirkelformet topstykke (fig. 51), muligvis hidrørende fra en renovering o. 1880, jf. nedenfor. Som påvist 1940 fandtes herpå en mørk egestaffering, hvorunder lå en rød farvning med hvidlig konturstriben.

†*Stolestader*. Tidligst omtalt 1587. 1590 indkøbtes egetømmer til stolene for 10 rigsdaler, ligesom

Fig. 36. Detalje af stolestader, 1940–42, med udskåret gavltopstykke, hvorpå fremstilling af Sædemanden (s. 1400). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Detail von Gestühl, 1940–42, mit Giebel mit Darstellung des Sämanns.*

to snedkere samme år aflønnedes i otte uger, vel for arbejdet hermed.⁴⁰ 1605 betaltes for skamler, dvs. stole, i sakristiet, og 1623 suppleredes med ekstra skamler neden for kirkedøren.¹² 1637 købtes træ til 'opstander', dvs. en gav(e) mv. ved kvindestolene, mens to stole repareredes 1649. 1766–69 noteredes atter behov for istandsættelser,¹⁴ hvilket på ny fremhævedes 1791, bl.a. med henvisning til de manglende knæfald, 'i hvis sted er den blotte jord.'⁴¹ 1842 nystafferedes stolene,¹⁶ hvis antal 1862 udgjorde henholdsvis 30 i skibet og 12 i koret, alle med fyldingsrygstykker, men uden døre. 1880 egemaledes stolene. Ved samme lejlighed omdannedes gavlenes 'opstående spidser' til en foroven afrundet form.²⁰

†*Præstestol*, 1885,²⁰ armstol i nyrenæssance med læderpolstret sæde.

†*Skrifte- og præstestole*. 1637 indkøbtes træ til en ny skriftestol (måske som erstatning for en ældre).¹² 1791 var stolen i 'nogenlunde stand'.⁴¹ 1832 omtales anskaffelsen af en stol og et bord til 'præstens kammer'.⁴¹ Heri nævnes 1840 en bebrudt stol,¹⁶ der nymaledes 1845. 1862 anbefalede stolen dog borttaget (vel fra korets nordside); 1873 var placeringen af præstens stol i sakristiet.²⁰

†*Degnestol*. 1791 og 1796 betegnet som gammel.⁴² 1845 var stolen nymalet.¹⁶ Endnu nævnt 1862 i korets sydside, nær korbuen, men fjernet 1878, idet kirkesangeren som vanligt fik plads i den øverste kirkestol (i mandsrækken).¹⁶

To †*bænke* er 1862 nævnt i våbenhuset, mens andre to 'til syngende børn' fandtes i koret.²⁰

†*Kister*. 1605 indkøbtes materiale til en kiste i sakristiet.¹² 1862 er omtalt en lille kiste (måske den samme) til opbevaring af messetøjet i sakristiet, mens en anden, hvori fandtes nogle blytavler, stod på kirkeløftet.²⁰

†*Pengebeholdere*. *Pengekiste*, 1700-tallet af fyr med jernbeslag. 50×26 cm, 23 cm høj. Skuffe med to låse og hertil svarende to pengeslidser i låget. Brunstafferet. På kirkens loft. ★*Klingpung*, o. 1750, med afbrudt drejet træskaft og pose af rødt fløj, opbevares i Lemvig Museum (inv.nr. 298). Pungen var endnu 1940 henlagt bag alteret.⁴³ *Pengebøsse*, 1985, af messing, cirkulær med pengetragt foroven og reliefkors på forsiden. På vestvæggen, nord for indgangen. †*Pengeblok*, nævnt 1862.²⁰ Det

Fig. 37. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Inmeres gegen Westen.*

er antagelig denne og ikke ovennævnte kiste, der omtales i en beretning om et tyveri 1779 i kirkens fattigblok.⁴⁴ †*Pengebøsse*, omtalt 1862 ved kirkens dør.²⁰ †*Pengetavle*, nævnt 1862.²⁰ Tavlen kan muligvis være identisk med ovennævnte klingpung (også benævnt 'tavlepung').

Dørfloje. O. 1860 har man fornyet flere dørflojene, antagelig som led i en modernisering, der også omfattede omdannelsen af tårnrummet til våbenhus (s. 1376). 1856 ønskedes således en 'ny anstændig fyldingsdør' i stedet for den gamle ydre kirkedør,¹⁶ og 1867 blev yderdørene malet med stenfarve i lighed med vinduerne.²⁰ Fløjdøren mellem skib og våbenhus samt inderdøren i sakristiets vestvæg, begge med små kvadratiske fyldinger og nu gråmalede, repræsenterer antagelig denne fornyelse. Det er også muligt, at sakristiets gråmalede, udvendige plankedør (jf. fig. 11) er fra samme tid. Den fladbuede, ferniserede egetræsfloj i våbenhusets yderdør er fra restaureringen 1940-43, ligesom der mellem kor og sakristi er indsat en nyere fyldingsdør.

Pulpitur (jf. fig. 38), 1800-tallet, i kirkens vestende med brystværk, prydet af højrektangulære profilfyldinger. Stafferet som det øvrige inventar i nuancer af olivengrønt med detaljer i teglrødt og mørkegrønt. Anvendt siden 1917 som orgelpulpitur. 2006 fornyedes trappen efter forslag fra arkitektfirmaet Poulsen & Partnere, Thisted.

Orgel (jf. fig. 37), 1972, oprindelig med fem stemmer, ét manual og anhangspedal, bygget af P. Bruhn, Årlev. Udvidet 1998 med pedalstemmen Subbas 16' af P. G. Andersen & Bruhn. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Rørflojte 4', Principal 2', Kvint 1 1/3'. Pedal: Subbas 16'. Koppel M-P. Facaden er tegnet af Poul Hansen og Ib Lydholm. Manualværket er placeret som brystningspositiv med spillebord på orgelhusets bagside. På pulpitur i kirkens vestende.

†*Orgel* (jf. fig. 38), 1917, med tre stemmer, oktavkoppel og svelle, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen.⁴⁵ Pneumatisk aktion, bælgevæntillade. På vestpulpituret.

Fig. 38. Indre set mod sydvest. Foto Sv. Fritz 1940. – Inneres gegen Südwesten.

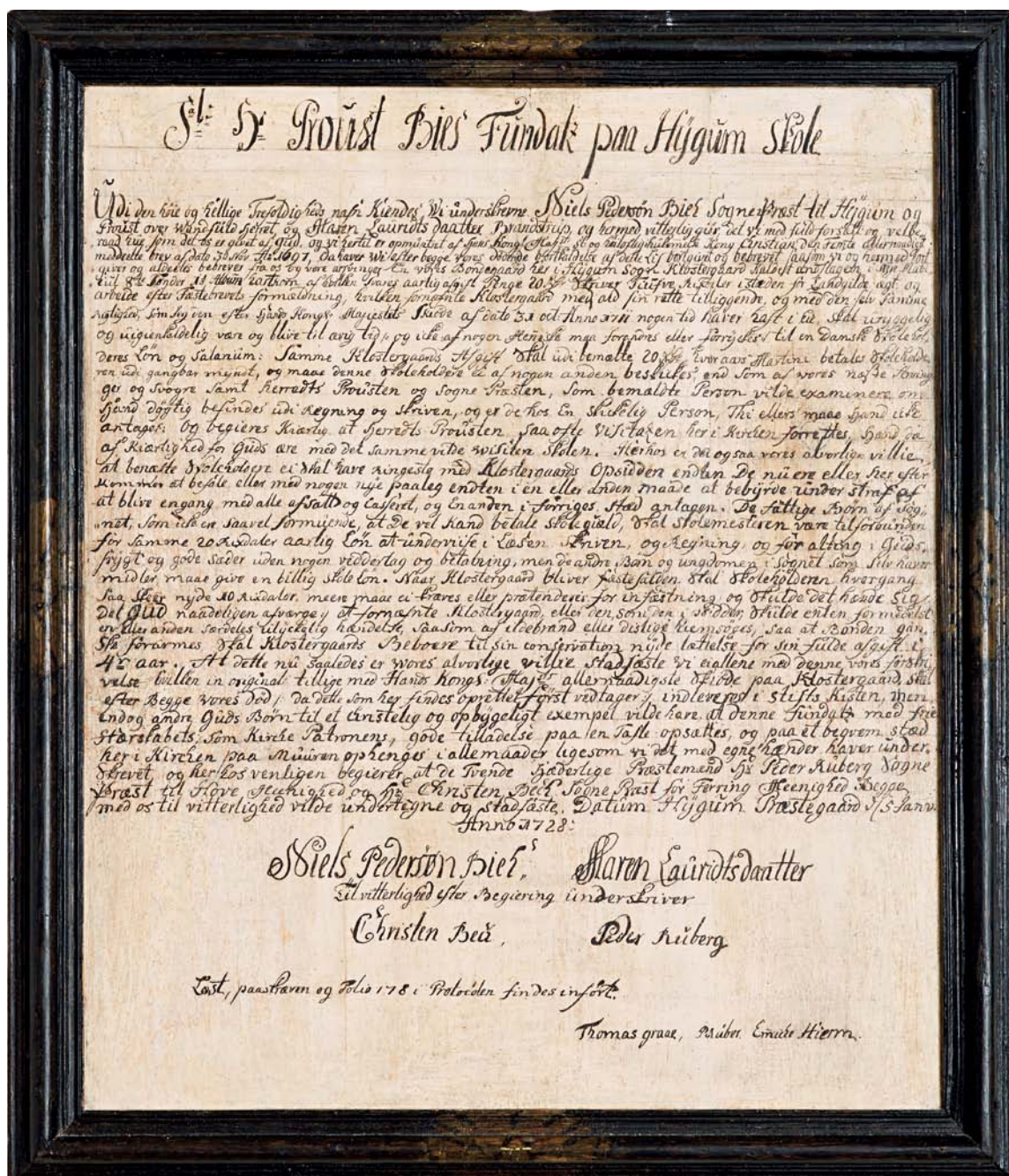

Fig. 39. Fundatstave, 1728, vedr. gave, skænket af Niels Pedersen Bie og Maren Lauridsdatter Brandstrup, til finansieringen af skoleholderens løn (s. 1404). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – Stiftingsurkunde, 1728, von Niels Pedersen Bie und Maren Lauridsdatter Brandstrup zur Finanzierung des Gehalts des Schullehrers gestiftet.

Salmenummertavler. (Jf. fig. 34). 1913 anskaffedes en tavle til dåbs- og nadversalmer, suppleret 1935 med yderligere to tavler samt et antal indskudsbrikker med tal,²⁰ antagelig identisk med den

nuværende beholdning. Olivengrønt og teglrødt rammeværk med hvidmalede indskudsbrikker med antikva og tal i sort. På triumfvæggens nordside samt på skibets nord- og sydvæg.

Fig. 40. Klokke, 1549, signeret af Aalborgstøberen, Rasmus Lausen (Lauridsen) (s. 1404). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Glocke, 1549, signiert von dem Gießer aus Aalborg Rasmus Lausen (Lauridsen).*

†*Salmenummertavler* (jf. fig. 51), 1800-tallet, af form som 'skærebræt', sortstofferet og beregnet til kridtpåskrifter. Et antal på i alt otte fandtes 1862.²⁰

Fundatstavle (fig. 39), 1728, af fyrretræ i profilramme, 67,5×58,5 cm, med indskrift i smukt formet kursiv og skriveskrift på hvid bund; rammen sortmalet. Tavlen udgør en afskrift af et gavebrev af 5. jan. 1728 fra sognepræst i Hygum og provst i Vandfuld Herred, Niels Pedersøn Bieh (Pedersen Bie), og Maren Lauridsdatter Brandstrup på ejendommen Klostergård i Hygum Sogn,⁴⁶ erhvervet 31. okt. 1711 og nu skænket til finansiering af lønnen for skoleholderen i sognet. Som anført blev tavlen efter kirke ejerens tilladelse op-
hængt i kirken »paa et beqvem stæd (...) endog

andre Guds Börn til et christeligt og opbyg(g)eligt exempel«. Som vitterlighedsvidner er anført sognepræsterne i Hove og Ferring, Peder Ru-
berg og Christen Beck; i sortmalet profilramme. Tavlen, der restaureredes 1940 og atter 1984-85, fandtes 1862 på korets nordvæg,²⁰ hvorfra den senere flyttedes til sakristiet. Nu atter på korets nordvæg.

Lysekroner (jf. fig. 34, 37). Kirken har i alt fire nyere lysekroner. 1-2), o. 1900. To identiske kroner, hver med 3×6 arme og stor glat hængekugle er ophængt i skibet. 3) Ottearmet krone med glat hængekugle anskaffedes i forbindelse med hovedrestaureringen 1984-85. I koret. 4) Krone med 2×6 arme og glat hængekugle er 1988 op-
hængt i korsarmen.²⁸

†*Hatteknager*, omtalt 1862 som placeret både på sydvæggen samt på østmuren af korsarmen, jf. fig. 38.²⁰

Ligbåre, 1700-tallet, af fyr, med rester af sort staffering på håndtaget. På kirkens loft.

†*Ligbårer*. Indkøbt 1614, men tilsyneladende allerede fornyet (eller suppleret) 1620 og 1629.¹²

†*Begravelses- eller lyseskjold* (jf. fig. 51), o. 1900. I lighed med praksis ved andre af områdets kirker (s. 697, 1171, 1212) anvendtes skjolde af blik med navnepåskrifter, opsat ved begravelser på særlige alterstager af træ (s.d.).

Klokke (fig. 40), 1549, signeret af Aalborgstøberen, Rasmus Lausen (Lauridsen). Klokken, der er 78 cm i tværmål, har foroven på legemet indskrift i minuskler, dog med enkelte renæssancemajuskler: »An(n)o d(omi)ni mdxlix rasmus lausen iesu Ad iuva nos« (I det Herrens år 1549 Rasmus Lauridsen Jesus, hjælp os). På klokkens nordøstside er i en skjoldformet ramme indridset klokkestøberens bomærke med hans initialer (dog angivet omvendt, fra højre mod venstre). Tilsvarende mærke findes på flere klokker, ikke blot i Nord-, men også i Østjylland (jf. Gudum s. 1073 og *DK Århus* 1666). Ophængt i slyngebom af fyr, dog med genanvendte skråstivere af eg. (†)*Knebel* og (†)*slyngebom*, på kirkens loft.

1596 betales for at ophænge klokken i 'glamvinduet' (glamhullet).¹² Klokken meldtes 1791/96 som værende i god stand – i modsætning til det øvrige inventar.³⁰

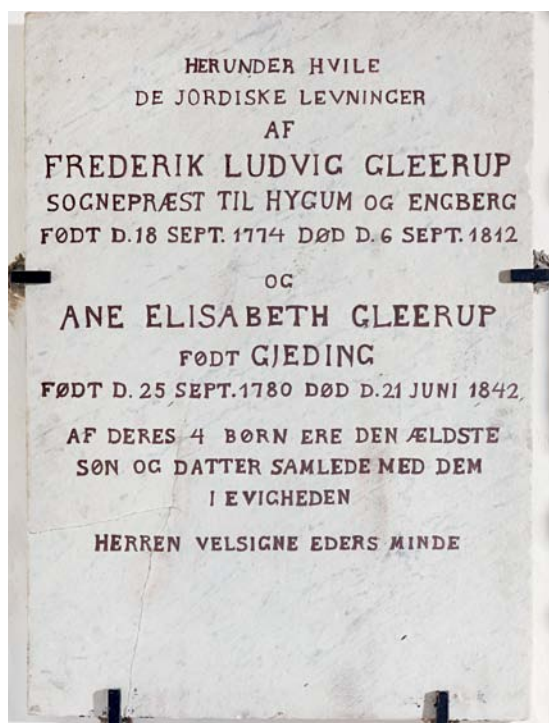

Fig. 41. Mindetavle, o. 1842, over Frederik Ludvig Gleerup, sognepræst i Hygum og Engberg, og hans hustru Ane Elisabeth Gleerup, født Gjeding (s. 1405). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Gedenktafel für Frederik Ludvig Gleerup, Gemeindepfarrer in Hygum und Engberg und seine Gattin Ane Elisabeth Gleerup, geb. Gjeding, um 1842.*

GRAVMINDER

Mindetavle (fig. 41), o. 1842, over Frederik Ludvig Gleerup, sognepræst til Hygum og Engberg, *18. sept. 1774, †6. sept. 1812, med hustruen, Ane Elisabeth Gleerup, født Gjeding, *25. sept. 1780, †21. juni 1842. Af parrets fire børn »er den ældste Søn og Datter samlede med dem i Evigheden«. Af hvidligt marmor, 86,5×61,5 cm, med fordybet, sortmalet versalindskrift. På våbenhusets sydvæg.

Gravsten. 1) (Fig. 42), romansk, af grovkornet granit, ca. 118×47 cm. Fladen udfyldes af en omkring tværaksen symmetrisk opbygget korsstav, svarende til et processionskors, idet stavens midte er markeret med et tværovalt led; alt er udhugget i lavt relief, dog uden nærmere detaljering.⁴⁷ Stenen er opsat i vandret placering på tårnets nordmur, nær østhjørnet.

2) (Fig. 43), o. 1712, over den 'ærlige, agtbare og velfornemme' Ove Sørrenson (Sørensen) Bigum, *1651, †1712, 61 år gammel, med hustruen, Ide Jens Daater Kaas Gaard (Jensdatter Kaasgaard), *1669, <† 10. juli 1730>. De levede sammen i ægteskab i 12 år samt boede og døde på Westergaard i Hygum Sogn.

Lysegrå sandsten, 200×99 cm; indskrift i fordybede versaler. Skriftfeltet krones øverst af de allegoriske figurer for Tro og Håb (tv. og th.) og forneden af Kærlighed og Retfærd, vist henholdsvis med timeglas og hjerte, idet sidstnævnte, der har Retfærdens vanlige attributter, vægten og sværdet, er betegnet »Oprigtighed«. På kirkens nordmur i den blændede dør.

3) (Fig. 44), o. 1750, over Laurids Christensen Volstrup, *27. sept. 1690 på Wolstrup Gaard (Volstrupgård, Rørbæk Sogn, Gislum Hrd., Aalborg Amt), »Kongl. Mai. Consumptions, Familie og Folcheskats Forpagter« i Lundenæs og Bøvling amter i 24 år, samt i Westervig, Dueholm og Ørum amter i 18 år, †4. feb. 1750 i Graaebecke (Gråbæk) i Hygum. Tillige over Søren Christensen Overvaad (Overvad), bror til ovennævnte, *26. aug. 1696 på Wolstrup Gaard, siden »Phil(osophiae) Bac(calaureus) Et s(acro)s(anc)ti Ministerii Candidat(us)« (filosofisk baccalaureus og kandidat til det hellige embede) og dansk skoleholder for menigheden i Hygum, døde i Graaebecke (Gråbæk) i Hygum 17□□ (for 1755) i sit □□ år.⁴⁸

Af lysegrå kalksten, 172×117 cm. Indskrift i fordybet kursiv i ovalt skriftfelt (personalia) samt i fodfelt (mindevers). Skriftfeltet i palmebladsind-

Fig. 42. Romansk gravsten (nr. 1), opsat på tårnets nordmur (s. 1405). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Romanischer Grabstein (Nr. 1), an der Nordmauer des Turmes angebracht.*

ramning flankeres af stående apostle, henholdsvis Peter og Paulus (tv. og th.) og krones af Den opstandne Kristus, mens forkrænkelighedssymbolerne vinget timeglas og kranium og knogler ses forneden. I hjørnerne er evangelistmedaljoner med navneindskrifter, ligeledes i fordybet kursiv, øverst tv. og th. »S. Mathæus« og »S. Marcus«, nederst tv. og th. »S. Lucas« og »S. Johannes«. Mindeverset i stenens fodfelt lyder:

»Om Kast os ei
vor hvilested
fordi vi ere döde
men lad os sove
Her i Freed
til vi vor Jesum möd(e)«

På våbenhusets sydvæg. Tidligere i gulvet i skibets østende (*Løffler 1880*).

Fig. 43. Gravsten nr. 2, o. 1712, over Ove Sørensen Bigum og hans hustru Ide Jensdatter Kaasgaard (s. 1405). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Grabstein Nr. 2, für Ove Sørensen Bigum und Gattin Ide Jensdatter Kaasgaard, um 1712.*

Fig. 44. Gravsten nr. 3, o. 1750, over Laurids Christensen Volstrup og hans bror Søren Christensen Overvad (s. 1405). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Grabstein Nr. 3, für Laurids Christensen Volstrup und seinen Bruder Søren Christensen Overvad, um 1750.*

†Gravsten. Ifølge *Synsprotokollen* udgjordes gulvet 1862 både i kor, skib og våbenhus af en blanding af tegl og gamle granitgravsten; heraf fremhævedes navnlig i koret 'en gammel gravsten med inskription i midten'. Det er dog ikke klart, hvilken sten, der her refereres til.²⁰ Som anført i *Uldall 1890* fandtes på daværende tidspunkt ud over nr. 2-3 endnu to gravsten i kirken; indskrifterne var dog helt udslidte. En af de anførte kan være identisk med den forsvundne gravsten, o. 1758, for provst Niels Pedersen Bie (jf. fundattavle), †1758 i en alder af 69 år; stenen er nævnt det følgende år.⁴⁹

†Murede begravelser er alene dokumenteret for sakristiets vedkommende, som i 1791 kaldtes 'begravelsen'.⁴¹ 1796 var tilbygningen næsten nedfalden (jf. s. 1380), 'da den i mands minde ikke har været repareret',¹⁹ og 1801 truedes ejerne med nedrivning af begravelsen (*Nielsen 1894 426*).

1890 blev to kister, tidligere i en gravkælder, nedgravet på kirkegården. Det fremgår hverken hvem kisterne tilhørte, eller hvor gravkælderens var lokaliseret.⁵⁰

Kirkegårdsmonumenter. Støbejernskors (fig. 45), o. 1882, for Villads Nielsen, *16. aug. 1824, †18. jan. 1882. Rundbuet kløverbladskors med laurbærkrans øverst på lodret korsstamme; forneden med kors, anker og hjerte.⁵¹ Ved kirkens nordvestmur.

Stele (fig. 46), o. 1925, Johanne Margrethe Vestergaard, f. Ovesen, *14. marts 1898, †20. sept. 1925 og Hans Vestergaard, *24. maj 1923, †26. juli 1925. Den hvide marmorstele krones af relief, forestillende en ung, bedende yngling i uldkjortel (muligvis David), hvis sorgtyngede skikkelse følger den rundede afslutnings omrids. Udført af Torvald Westergaard.⁵²

Fig. 45. Støbejernskors, o. 1882, for Villads Nielsen (s. 1407). Foto Arnold Mikkelsen 2010. – *Gusseisernes Kreuz für Villads Nielsen, um 1882.*

Fig. 46. Gravmonument, o. 1925, for Johanne Margrethe Vestergaard og sønnen Hans Vestergaard, udført af Torvald Westergaard (s. 1407). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Grabmonument für Johanne Margrethe Vestergaard und Sohn Hans Vestergaard, um 1925.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ringkøbing Amt i almindelighed henvises til s. 54 f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 56 f. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Forhandlingsprotokol for menighedsrådet i Hygum Sogn 1912-62; Synsprotokol 1925 ff. (*Synsprot.*); Diverse dokumenter.

Klinkby Lokalarkiv. Diverse sager.

LAVib. Landsbykirkernes regnskaber. Hygum Kirkes regnskab 1584-1641, 1646-53 (C-KRB-224-25). *Pastoratsarkiv.* Kirkeprotokol 1866-1924 (C 493D-8, *Synsprot.*); *Viborg landstings skode- og pantebøger.* Skodborg-Vandfuld herreders skode- og panteprotokol 1799-1808 (vedr. 19. nov. 1801; 4. aug. 1803; 18. dec. 1806 (B 77b-SP 4)); *Ringkøbings amts gejstlige skifteuddrag.* Vandfuld Herreds gejstlige skifteuddrag 1737-1806 (C 39 D-2).

Fig. 47. Romansk vindue på skibets nordside (s. 1374). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Romanisches Fenster an der Nordseite des Schiffes.*

NM. Håndskrifter. F. Uldall, *Om de danske Landsbykirker* II, 1890, 326–30 (Uldall 1890). Notebøger. Henry Petersen VI, 23 f; XI, 23 ff. *Indberetninger*. J. B. Löffler 1880 (bygning, inventar og gravminder, Löffler 1880); J. Magnus-Petersen 1897 og 1899 (altertavle); Niels Termansen 1909 (prædikestol); Erik Bayer 1909 (prædikestol); Chr. Axel Jensen 1912 (middelalderlig figurgruppe, korbuekrucifiks); Einar V. Jensen 1940 (inventar); Ole Alkærsig og Robert Smalley 1984 (kalkmalerier); E. B. Rosing Holm 1984, 1986 (altertavle, prædikestol); Charles Gallefant 1986 (kalkmalerier); Kirsten Trampedach 2000 (kalkmalerier); Hans Chr. Frederiksen 2002 (kalkmalerier).

Tegninger og opmålinger. NM. Altertavle ved J. Magnus-Petersen 1897; døbefont 1902; grundplan, vestfacade, forslag til ændret vestdør og altertavle ved Sven Fritz 1940–41; pulpiturtrappe 2005 ved Poulsen & Partnere, Thisted 2005 (tryk).

Litteratur. Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion i Hygum kirke, Ringkøbing amt*, NNU rapportnr. 10, Nationalmuseet 2010 (Hylleberg Eriksen 2010).

Historisk indledning ved Mogens Kragtig Jensen og Birgitte Bøggild Johannsen, bygningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen, heraf dog korbuekrucifiks ved Ebbe Nyborg og orgler ved Ole Beuchert Olesen. Tysk oversættelse ved Mirjam Gebauer. Re-

daktionssekretær Heidi Lykke Petersen. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionens afsluttet 2010.

¹ *Kong Valdemars Jordebog*, Svend Aakjær (udg.), Kbh. 1926–43, I, 2.

² *Oldemoder* 112.

³ *Repert.* II, nr. 1050–51 (uvis dag 1459); nr. 1242 (uvis dag 1460); nr. 2212 (uvis dag 1466); nr. 2693 (uvis dag 1469); nr. 3965 (uvis dag 1476); nr. 4547 (uvis dag 1479); nr. 4774 (uvis dag 1480); nr. 5365 (uvis dag 1483); nr. 7033 (uvis dag 1491); nr. 8515 (uvis dag 1497).

⁴ *Kronens Skøder* II, 501.

⁵ Kirken solgtes ved auktion i forbindelse med afhændelsen af Rammegård (Ramme Sogn) og Herpinggård (Trans Sogn), jf. LAVib. *Viborg landstings skøde- og pantebøger*. Skodborg-Vandfuld herreders skøde- og panteprot. 1799–1808, lyst 19. nov. 1801 (B 77b-SP 4).

⁶ RA. *DaKanc.* G 119. Originale skøder til kongen på jus vocandi til kirker samt på birkeret mv. 1799–1808; LAVib. *Viborg landstings skøde- og pantebøger*. Skodborg-Vandfuld herreders skøde- og panteprot. 1799–1808, lyst 4. aug. 1803 (B 77b-SP 4).

⁷ LAVib. *Ribe bispeark*. Visitatsprot. for Ringkøbing Amt 1809–30 (C 4-846).

⁸ *Kirkens ark*. Forhandlingsprot. for menighedsrådet i Hygum Sogn 1912–62.

⁹ *PræsteindbWorm* I, 86. Om kilden, jf. Svane, *Helligkilder* 252–53. En ejendom, Klostergård, tidligere betegnet Abildgård, skænkedes 1351 af Niels Jensen til Vestervig Kloster, jf. *DiplDan* 3, III, nr. 522 (1351) og *Nielsen 1894* 421. Se også fundatstavle (s. 1404).

¹⁰ Tang Kristensen, *Danske Sagn* II, H, nr. 472; I, nr. 421.

¹¹ Tang Kristensen, *Danske Sagn* II, C, nr. 1443.

¹² LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* 1584–1641, 1646–53 (C-KRB-224–25).

¹³ Jf. *Synsprot.* Således stod hovedindgangen endnu 1940,

Fig. 49. Granitoverligger fra romanske vinduer, sekundært indsat i koret over døren til sakristiet (s. 1374). Foto Hugo Johannsen 2010. – *Fensterstürze aus Granit von romanischen Fenstern, nachträglich in den Chor über der Tür zur Sakristei eingesetzt.*

Fig. 50a-b. Blændet (ventilations)åbning i korsarmens gavl (s. 1375). a. Ydre. b. Indre. Foto Hugo Johannsen 2010. – a-b. Verblendete (Ventilations)öffnung im Giebel des Kreuzarms, a. Äußeres, b. Inneres.

jf. fotografi i NM. På et fotografi o. 1900 (Klinkby Lokalarkiv) ses østlåsens piller, hvis afslutning muligvis var cementeret som på pillerne til vestlågen i Humlum (s. 1183).

¹⁴ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirkesyn 1696–1775 (C 4–189).

¹⁵ Benhuset kan enten have været en fritstående bygning på kirkegården eller en indretning i selve kirken, jf. Kai Uldall, »Benhus og benkiste«, *NMArb* 1950, 168–74; *DK Tisted* 669; *DK Sjyll* 2726.

¹⁶ LAVib. *Provsteark*. Ringkøbing Amts nordre provsti. Synsprot. for kirker og præstegårde 1826–74 (C 40–24); *Synsprot*.

¹⁷ De to 'halve' vinduesoverligger sad inden den nuværende anbringelse højere oppe på væggen, muligvis som levn af det oprindelige nordvindue.

¹⁸ Det skal bemærkes, at tagværket over korforlængelsen i Bøvling er dendrokronologisk dateret til tiden 1483–95, dvs. jævngammelt med korsarmens tagværk.

¹⁹ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1793–1815 (C 4–704–09).

²⁰ *Synsprot*.

²¹ Jf. f.eks. Sahl fra 1784 (Ginding Hrd.) og Avlum fra 1788 (Hammerum Hrd.). I Thy bl.a. Nors (*DK Tisted* 249) med spir, som antagelig fornyedes o. 1794.

²² Spiret har antagelig været pyramideformet som det nuværende, idet man 1651 lagde nyt bly på spirets østre side, jf. note 12. Også det nært beslægtede spir i Nors afløste et ældre pyramidespir, som er gengivet på et prospekt af kirken, malet 1679 til kirkens vestpulpitur, jf. *DK Tisted* 254; endvidere Charlotte Boje H. Andersen m.fl., *Kirkerne i Thy*, Museet for Thy og Vester Hanherred, 2009, 285. Om middelalderlige pyramide-

spir, som ved eftermiddelalderlige fornyelser udformes med opskalkning, se *DK Sjyll* 2724.

²³ I sin beskrivelse omtaler Uldall (*Uldall 1890*) fænomenet som 'en art stukarbejde'.

²⁴ *Hylleberg Eriksen 2010*.

²⁵ Vingeteglene på korsarmens tag er stemplet »Overhoved Teglværk Struer«.

²⁶ Jf. note 20. Overstrygningen med cement var ment som en midlertidig foranstaltning, indtil murstenene kunne ombyttes med granit. Dette skete dog aldrig, og disse partier står nu hvidtede.

²⁷ Om den såkaldte Lemviggruppe, jf. Robert Smalley, »Hjerte til Gud«, *DaKalkmalerier* 6, 148–49.

²⁸ *Kirkens ark*. Div. dok.

²⁹ Denne er antagelig identisk med Hannibal Nielsen, ridefoged hos Anders Dresselberg til Vognserup, der da var forlenet med Hardsyssel provsti (s. 588). Om førstnævnte, jf. også LAVib. *Landsbykirkernes rgsk*. Regnskaber for Hove Kirke 1584–1653 (C-KRB-205) og *KancBrevb*. 14. maj 1599.

³⁰ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirkesyn 1788–92 (C 4–190); endvidere note 19.

³¹ LAVib. *Provsteark*. Ringkøbing Nordre Amtsprövsti. Synsprot. for kirker og præstegårde 1812–35 (C 39 H-1).

³² Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt*, 1, Odense 2010, 436–37.

³³ Figuren er ikke nævnt hos Plathe og Bruun 2010 (note 32) 437. De øvrige figurer er identificeret som Simon Zelotes (på sin moders skød), Barnabas eller Justus (med gryde) og Jakob (den Ældre, med kæp-

hest). Sidstnævnte er dog, som anført, et barn af Maria Salome. Ikke nævnt ovf. er således Maria Kleofas' sønner, Jakob den Yngre og Judas Taddæus. Om det generelt problematiske i entydigt at identificere de enkelte børn ud fra legetøj eller andre hverdagsobjekter, jf. Werner Esser, *Die Heilige Sippe. Studien zu einem spätmittelalterlichen Bildthema in Deutschland und den Niederlanden*, Bonn 1986, 105–08, specielt 107.

³⁴ Om motivets popularitet i en dansk kontekst, jf. *Plathe og Bruun 2010* (note 32), 37, der opregner i alt 17 eksempler, heraf bl.a. fra ↑Rodsted Kirke (Horum Hrd., Aalborg Amt), nu i Nationalmuseet (inv.nr. D 11104), se også samme, 994. Her genfindes de to drenge med jydepotte og med kæphest, sidstnævnte dog placeret ved Maria Salomes side som dennes søn og i kraft af sine attributter, rejsetaske og hat med ibsskal utvetydigt markeret som Jakob den Ældre.

³⁵ Jf. også korrespondance fra Bent Exner i *Kirkens arkiv*. Div. dok.

³⁶ Jf. note 12. Anskaffelsen var formentlig identisk med Frederik II's bibel (*Biblia, det er Den gantske Hellige Scrift* (...), Kbh. 1589).

³⁷ Jf. brev af 16. nov. 1964 fra Bent Exner til kirkens menighedsråd i *Kirkens ark.* Div. dok.

³⁸ Indb. af Niels Termansen.

³⁹ *Synsprot.* En tilsvarende ældre beklædning er anført 1862.

⁴⁰ Jf. note 12. Allerede 1587 er anført materialindkøb til en skammel.

⁴¹ LAVib. *Ribe bispark*. Kirkesyn 1788–92 (C 4-190).

⁴² LAVib. *Ribe bispark*. Kirkesyn 1788–92 (C 4-190); Kirke- og præstegårdssyn 1793–97 (C 4-704).

⁴³ Indb. ved Einar V. Jensen 1940.

⁴⁴ Tang Kristensen, *Danske Sagn* IV, nr. 1621. Tyven blev dog skuffet, idet blokken viste sig at være blevet tømt kort forinden. Et manende vers på den anden side af tavlen (på blokken eller en fattigtavle) er lagt i tyvens mund:

»Mig ene levned onskabs hånd,
men blokken blev borttagen
af en forbandet tyvehånd,
som selv dog blev bedragen.
Gjör tyv ej bod, så vid Guds ord
ham evig vil forbande.«

⁴⁵ Marinus Sørensen, *Horsens Orgelbyggeri*, Horsens 1923. Orglet har opusnummer 173.

⁴⁶ Fundatsen er nævnt i *HofmFund* IV, 641. Gården er formentlig identisk med ejendommen, Abildgård, skænket 1351 til Vestervig Kloster, jf. *DiplDan* 3, III, nr. 522 (1351) og *Nielsen 1894* 421.

⁴⁷ Beslægtede dobbeltkors, dog med cirkelindramning af korsprydelsen og afvigende udformning af stavens midte, ses i området bl.a. i Tørring, Rom og Bøvling (s. 694, 803, 848). Hygumstenen er ikke registreret i Hinrichsen, *Grabsteine*.

⁴⁸ Overvad var død før 9. april 1755, jf. lyst skifte d.d., LAVib. *Ringkøbings amts gejstlige skifteuddrag*. Vandfuld Herreds gejstlige skifteuddrag 1737–1806 (C 39 D-2). *HofmFund* IV, 641.

⁴⁹ Indb. 4. april 1890 fra N. P. Chr. Nielsen i NM.

⁵⁰ Faye, *Støbejernskors* 118–19 (nr. 261).

⁵¹ Elob Westergaard, *Sten over muld. Gravminder*, Silkeborg 2010, 30.

Fig. 51. Indre set mod øst. Foto o. 1900. KglBibl. – *Innere gegen Osten*.

DIE KIRCHE VON HYGUM

Die Kirche liegt einsam in der gewellten Landschaft (Abb. 1-2), die von einer Reihe hochliegender Anhöhen mit Gräbern aus dem Altertum im Süden zum Limfjord (Nissum Bredning) im Norden hin abfällt. Der Kern der Kirche ist ein romanisches Quadersteingebäude, das auf Schrägkantensockeln ruht und jetzt teilweise von Erde bedeckt ist. Keine der ursprünglichen Türen oder Fenster sind noch in Gebrauch, doch die Nordtür des Schiffes und ein Fenster östlich davon sind verblendet von außen sichtbar (Abb. 47), auch ist das Fenster als inwendige Nische sichtbar. Teile der Fensterstürze (vom Chor?) wurden 1984 über der Tür zur Sakristei wiederangebracht (Abb. 49). Im Inneren sind Sockel, Wangen und Kämpfergesims aus Granit des Chorbogens bewahrt (s. 1246, Abb. 7), wurden aber möglicherweise in Verbindung mit einer Gewölbelegung im Spätmittelalter umgebaut.

Im Spätmittelalter wurde die Kirche renoviert und durch eine Reihe Anbauten erweitert. So wurde das Dachwerk des Schiffes infolge dendrochronologischer Analysen um 1450 angebracht, während das Holz des Chordachwerkes um 1495 gefällt wurde. Gleichzeitig mit der letztgenannten Erneuerung wurde vermutlich das Gewölbe eingebaut und, wie oben erwähnt, der Chorbogen erweitert. Ein Anbau an der Südseite des Schiffes kann ebenfalls auf die Zeit um 1500 zurückgeführt werden, was durch dendrochronologische Proben des Dachwerkholzes bestätigt wird, welches im Zeitraum 1486-1501 gefällt wurde. Der Anbau, der jetzt Gestühl für die Gemeinde enthält (siehe Abb. 17), wurde vermutlich als Grabkapelle gebaut. Der gewölbte Raum, der mit dem Schiff durch eine rundbogige Arkade verbunden ist, hat seine ursprünglichen Öffnungen nicht bewahrt. Offenbar hatte er eine Tür in der Südseite, deren Dachgiebel (Abb. 13) ein Patriarchalkreuz schmückt. Die beiden anderen Anbauten der Kirche – eine gewölbte Sakristei an der Nordseite des Chores (Abb. 11) und ein Turm im Westen wurden vermutlich um 1500 gebaut. In allen drei Anbauten, die durch nachmittelalterliche Repa-

rationen geprägt sind, werden Granitquader wiederverwendet, die aus den durchbrochenen Mauern der ursprünglichen Kirche entfernt wurden.

Die Fenster der Kirche wurden in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts vergrößert. Gleichzeitig wurde der gewölbte Turmraum zur Vorhalle umgebildet, indem im Westen eine flachbogige Tür eingesetzt wurde. Der Pyramidenhelm des Turmes scheint bei der Hauptreparation 1801 erneuert worden zu sein, doch hat offenbar das alte Gewohnheitsrecht. Ursprüngliche Öffnungen zum Zwischenstockwerk sind jetzt zugemauert, die Schalllöcher sind geändert und im Westen von einer neuen korbogigen Öffnung abgelöst.

Kalkmalereien. Eine Reihe dekorativer Malereien von um 1500 (Abb. 16-17), die entsprechenden Dekorationen in der Umgebung von Lemvig ähneln, u.a. in Harboøre, sind noch am Gewölbe von Chor und Kreuzarm bewahrt. Dahingegen sind verschiedene vor- und nachmittelalterliche Bemalungen an Wänden und Arkadenbogen überkalkt worden.

Inventar. Die Kirche enthält mehrere Gegenstände des Mittelalters. Vom ältesten Inventar, welches wohl aus der Zeit des Kirchbaus stammt, sind zwei Gegenstände aus Granit bewahrt: ein Fragment der Altartischplatte mit ausgehauenen (†)Heiligengrab (Abb. 18), das später in die Ostmauer des Schiffes eingelassen wurde, und dem romanischen Taufbecken (Abb. 32), das zum für die Umgebung typischen Kelchblatt-Typ gehört (s. 1394). Bemerkenswert ist auch das Chorbogenkruzifix von um 1300 (Abb. 33a-b), welches trotz seines fragmentarischen Zustandes ein interessantes Beispiel für eine örtliche, wenn auch verspätete Übergangsform zwischen romanischem und gotischem Stil repräsentiert. Schließlich rührt vom spätmittelalterlichen Altarbild (oder Seitenaltarbild) eine Figurengruppe her (Abb. 25), welche den linken Teil der Darstellung der Heiligen Familie ausmachte.

Die Neuordnung nach dem Glaubenswechsel im Zuge der Reformation manifestiert sich am frühesten in der Glocke von 1549 (Abb. 40), eine Arbeit von Rasmus Lausen. 1595-98 bekam die Kirche ein Altarbild (Abb. 19-20), welches von einem Schreiner aus Ringkøbing angefertigt wurde und mit Beispielen von der Kirche in dieser Stadt sowie in No, Brejning und Hanning verwandt ist. Die Kanzel (Abb. 35) ist ein Dutzend Jahre jünger und kann dem in der Umgebung so aktiven 'Lemvigmeister' Kristen Spend zugeschrieben werden. Aus dieser Zeit stammen vermutlich auch die Altarleuchter Nr. 1 (Abb. 28), die jedoch 1642 mit einem weiteren Set ergänzt wurden (hiervon fehlt jedoch ein Leuchter), welches von einem Ehepaar mit den Initialen ISSP und AID gestiftet wurde, vermutlich des Kirchenvorstandes Jens Sørensen aus Påkær und Gattin. Die silbernen Altargeräte der Kirche (Abb. 26), die 1608 angeschafft wurden, sind, abgesehen vom Knopf, geprägt durch spätere Änderungen und Umgießungen (1651 und 1835). Aus dem 18. Jahrhundert, als die Kirche zur Baronie Rysensteen gehörte, stammt eine ungewöhnliche Stiftungstafel von 1728 (Abb. 39) mit Angaben über ein Geschenk des Gemeindepfarrers, des Probstes Niels Pedersen Bie und Maren Lauridsdatter Brandstrup zur Finanzierung des Gehaltes des Schullehrer. Aus der Zeit der Jahrhundertmitte stammen auch die Kupfertaufschale (mit zugehörigem Deckel), eine Kirchenkiste und ein *Klingelbüchse (Abb. 31).

Von der Renovierung der Kirche von 1845 stammt das (†)Altargemälde (Abb. 22-23) von J. B. Gjørup aus Lemvig, mit den für den Maler so charakteristischen Motiven Christus am Abendmahlstisch nach Leonardo da Vinci und Christi Taufe. Neuere Instandsetzungen des Altarbildes umfassten die Erneuerungen der Gemälde (siehe Abb. 19-20) durch Anker Lund (1899) und Kristen Bjerre (1942). Außerdem wurden Kanzel und Gestühl 1940-42 neu ausgeschmückt (Abb. 35). Ein großzügiges Geschenk von 1964 von einem Gemeindemitglied umfasst neue silberne Altargeräte (Abb. 27), Oblatendose, Taufschale und -kanne, alles von Bent Exner. Die Kirchenorgel stammt von 1972.

Grabmale. Abgesehen von einem an der Nordmauer des Turmes angebrachten romanischen Grabstein (Nr. 1) (Abb. 42-44) sind nur neuere Grabmale bewahrt. Vor allem zu erwähnen sind zwei Grabsteine (Nr. 2-3) in der Vorhalle jeweils für Gemeindepfarrer Ove Sørensen Bigum (†1712) und seine Gattin Ide Jensdatter Kaasgaard (†1730) und für den Konsumtionsverwalter Laurids Christensen Volstrup (†1750) und seinen Bruder Søren Christensen Overvad, Schullehrer in Hygum. Am gleichen Ort findet sich eine Gedenktafel (Abb. 41) für Frederik Ludvig Gleeerup (†1812), Gemeindepfarrer in Hygum und Engberg und seine Gattin Ane Elisabeth Gleeerup, geb. Gjeding (†1842).